ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ JEAN-PIERRE WARNER της 20ής Σεπτεμβρίου 1977 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

Εισαγωγή

Η κοινή ιδιομορφία στις παρούσες τέσσερις υποθέσεις (υποθέσεις 112/76, 22/77, 32/77 και 37/77) έγκειται στο ότι θίγονται όλα τα ζητήματα σχετικά με τις συνέπειες και την έκταση εφαρμογής της αρχής που καθορίστηκε με τις αποφάσεις που εξέδωσε το Δικαστήριο σε μια μακρά σειρά υποθέσεων, από τις οποίες οι τρεις πιο πρόσφατες είναι η υπόθεση 24/75, PETRONI κατά ONPTS, 1975 ECR, σ. 1149, η υπόθεση 50/75, CPEP κατά MASSONET, στο ίδιο, σ. 1473, και η υπόθεση 62/76, STREHL κατά NPVM, 1977 ECR, σ. 211. Αναφέρονται ειδικότερα στις συνέπειες των αποφάσεων που εξέδωσε το Δικαστήριο στις υποθέσεις PETRONI και STREHL, σύμφωνα με τις οποίες το άρθρο 46, παράγραφος 3, του κανονισμού 1408/71 του Συμβουλίου είναι ασυμβίβαστο με το άρθρο 51 της Συνθήκης, καθόσον επιβάλλει περιορισμό στη σώρευση δύο παροχών που αποκτήθηκαν σε διαφορετικά κράτη μέλη μέσω μειώσεως του ποσού παροχής που αποκτήθηκε δυνάμει της νομοθεσίας μόνο ενός από αυτά τα κράτη. Θεωρώ, κύριοι δικαστές, ότι οι αποφάσεις αυτές και το άρθρο 46 σας είναι τόσο γνωστά, ώστε δεν χρειάζεται να τα υπενθυμίσω.

Από τις τέσσερις παρούσες υποθέσεις, τρεις υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο με αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως που υπέβαλαν βελγικά δικαστήρια. Σε κάθε μία από αυτές ο ενδιαφερόμενος βελγικός φορέας κοινωνικής ασφαλίσεως είναι το «FONDS NATIONAL DE RETRAITE DES OUVRIERS MINEURS» (ή FNROM) ο οποίος, υπό την ολλανδική του ονομασία («NATIONAAL PENSIOENFONDS VOOR MIJNWERKERS»), ήταν ο καθού στην υπόθεση STREHL. Σε κάθε μία από αυτές τις υποθέσεις, το επίδικο ζήτημα αναφερόταν στο ύψος της συντάξεως λόγω αναπηρίας που όφειλε το FNROM σ' ένα ιταλό εργαζόμενο, ο οποίος είχε εργαστεί κάποτε ως εργάτης ορυχείου στο Βέλγιο. Οι τρεις αυτές υποθέσεις είναι η υπόθεση 112/76, MANZONI κατά FNROM, που υποβλήθηκε από το TRIBUNAL DU TRAVAIL (δικαστήριο εργατικών διαφορών) de CHARLEROI, η υπόθεση 22/77, FNROM κατά MURA, που υποβλήθηκε από το COUR DU TRAVAIL (δικαστήριο εργατικών διαφορών) de MONS, και η υπόθεση 37/77, GRECO κατά FNROM, που επίσης υποβλήθηκε στο Δικαστήριο από το TRIBUNAL DU TRAVAIL (δικαστήριο εργατικών διαφορών) de CHARLEROI. Στη συνέχεια των προτάσεών μου θα ονομάζω, εφόσον χρειάζεται, τους MANZONI, MURA και GRECO από κοινού ως «οι αιτούντες στις βελγικές υποθέσεις» ή απλώς ως «οι αιτούντες».

Η τέταρτη υπόθεση είναι η υπόθεση 32/77, GIULIANI κατά LANDESVERSICHERUNG-

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

SANSTALT SCHWABEN, η οποία υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προς έκδοση προδικαστικής αποφάσεως από το SOZIALGERICHT AUGSBURG. Και σ' αυτή την υπόθεση επίσης ο ενδιαφερόμενος εργαζόμενος ήταν ιταλός υπήκοος. Η υπόθεση αυτή διακρίνεται από τις τρεις άλλες, όχι μόνο επειδή προέρχεται από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, αντί του Βελγίου, αλλά επίσης για δύο άλλους λόγους. Πρώτον, το SOZIALGERICHT του AUGSBURG δεν περιορίζεται να ζητήσει από το Δικαστήριο να καθορίσει τις συνέπειες από τις αποφάσεις που εξέδωσε στις υποθέσεις PETRONI και STREHL, αλλά του ζητεί να επανεξετάσει αυτές τις αποφάσεις. Δεύτερον, η διάταξη του κανονισμού 1408/71, ενόψει της οποίας το SOZIALGERICHT ζητεί από το Δικαστήριο να καθορίσει τις συνέπειες από τις αποφάσεις του στις υποθέσεις αυτές, αν υποτεθεί ότι εμμένει, είναι διαφορετική: Η διάταξη αυτή είναι το άρθρο 10, ενώ στις βελγικές υποθέσεις πρόκειται για το άρθρο 12.

Αν κρίνει κανείς από τον αριθμό των παρεμβάσεων των κρατών μελών, οι βελγικές υποθέσεις προκαλούν περισσότερο ενδιαφέρον από ό,τι η υπόθεση GIULIANI. Παρατηρήσεις κατατέθηκαν σε μία ή περισσότερες από τις βελγικές υποθέσεις από την Κυβέρνηση του Βελγίου, των Κάτω Χωρών, της Ιταλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Αντιθέτως, στην υπόθεση GIULIANI, μόνο η Επιτροπή και το LANDESVERSICHERUNGSANSTALT SCHWABEN (που θα ονομάζω στη συνέχεια χάριν συντομίας LANDESVERSICHERUNGSANSTALT) κατέθεσαν παρατηρήσεις.

Θεωρώ εντούτοις, ότι πρέπει να εξετάσω πρώτα την υπόθεση GIULIANI.

Υπόθεση GIULIANI

Τα περιστατικά και τα ζητήματα που ανέκυψαν

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η παρούσα υπόθεση είναι αναγκαίο να έχουμε συνεχώς κατά νου τα άρθρα 1315 έως 1319 του «REICHSVERSICHERUNGSORDNUNG». Αν κατάλαβα καλά, τα άρθρα αυτά προστέθηκαν με το άρθρο 2 του «FREMDRENTEN - UND AUSLANDSRENTEN - NEUREGELUNGSGESETZ», νόμο που τον γνωρίζετε καλά, δεδομένου ότι χρειάστηκε να τον εξετάσετε πρόσφατα στην υπόθεση 79/76, FOSSI κατά BUNDESKNAPPSCHAFT (1977 ECR, σ. 667).

Το άρθρο 1315 ορίζει, εν συντομία και καθόσον μας ενδιαφέρει εδώ, ότι, όταν ένα πρόσωπο που δεν είναι γερμανός υπήκοος έχει δικαίωμα για γερμανική σύνταξη, η καταβολή αυτής της συντάξεως αναστέλλεται καθόσον χρόνο το πρόσωπο αυτό διαμένει εκουσίως και κατά συνήθη τρόπο στο εξωτερικό. Το άρθρο 1316 εξουσιοδοτεί την Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση να παρεκκλίνει, μέσω της νομοθετικής οδού, από την εφαρμογή του άρθρου 1315, όταν πρόκειται για ξένα εδάφη που εφάπτονται των συνόρων της Γερμανίας («AUSLÄNDISCHE GRENZGEBIETE») και για ξένα κράτη που έχουν αμοιβαίους διακανονισμούς υπέρ των γερμανών υπηκόων. Το άρθρο 1317, αν το αντιλαμβάνομαι ορθώς, ορίζει ότι, υπό την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που αναφέρονται στα άρθρα 1318 και 1319, η καταβολή συντάξεως που οφείλεται σε γερμανό υπήκοο αναστέλλεται επίσης, καθόσον χρόνο αυτός διαμένει στο εξωτερικό. Η παρέκκλιση που προβλέπεται στο άρθρο 1318 αναφέρεται στα δικαιώματα συντάξεως που αποκτήθηκαν με τη συμπλήρωση ασφαλιστικών περιόδων (ή ορισμένων εξομοιούμενων ασφαλιστικών περιόδων) κατ' εφαρμογή αυτού του ίδιου του REICHSVERSICHE-

RUNGSORDNUNG, ενώ η εξαίρεση που προβλέπεται στο άρθρο 1319 αφορά την προσωρινή διαμονή στο εξωτερικό.

Αντιλαμβάνεσθε, κύριοι δικαστές, ότι μπορεί έτσι να υφίστανται, σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο, δύο είδη δυσμενών διακρίσεων στα δύο αυτά άρθρα του REICHSVERSICHERUNGSORDNUNG: διάκριση λόγω διαμονής και διάκριση λόγω ιθαγενείας.

Τα δύο αυτά είδη διακρίσεων αποτελούν το αντικείμενο διαφορετικών διατάξεων στον κανονισμό 1408/71 (ΕΕ ειδ. έκδ. 05-001, σ. 73).

Η διάκριση λόγω ιθαγενείας αναφέρεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, σύμφωνα με το οποίο:

«Τα πρόσωπα που κατοικούν στο έδαφος ενός από τα κράτη μέλη και για τα οποία ισχύουν οι διατάξεις του παρόντος κανονισμού, υπόκεινται στις υποχρεώσεις και απολαύουν των δικαιωμάτων που απορρέουν από τη νομοθεσία κάθε κράτους μέλους υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του υπό την επιφύλαξη ειδικών διατάξεων του παρόντος κανονισμού.»

Για να εκτιμηθούν οι συνέπειες αυτής της διατάξεως, νομίζω ότι είναι αναγκαίο να υπομνησθεί ότι ο κανονισμός 1408/71 στηρίζεται, όπως αναφέρεται στις αιτιολογικές του σκέψεις, τόσο στο άρθρο 7 όσο και στο άρθρο 51 της Συνθήκης.

Η διάκριση λόγω κατοικίας αναφέρεται στο άρθρο 10 του κανονισμού. Το άρθρο αυτό ορίζει, καθόσον μας ενδιαφέρει εν προκειμένω:

«Εκτός αν ο παρών κανονισμός προβλέπει άλλως, οι εις χρήμα παροχές αναπηρίας(...) που αποκτώνται δυνάμει της νομοθεσίας ενός ή περισσοτέρων κρατών μελών δεν δύνανται να υποστούν καμία μείωση, τροποποίηση, αναστολή, κατάργηση, κατάσχεση επειδή ο δικαιούχος κατοικεί στο έδαφος κράτους μέλους άλλου από εκείνου, όπου ευρίσκεται ο φορέας οφειλέτης.»

Μια πλευρά της υπόθεσης GIULIANI που προκαλεί έκπληξη είναι ότι, εκτός από μια σύντομη και αρκετά όψιμη αναφορά του εκπροσώπου της Επιτροπής κατά τη συνεδρίαση στο άρθρο 7 της Συνθήκης, όλη η υπόθεση συζητήθηκε σαν να επρόκειτο μόνο για το άρθρο 10 του κανονισμού 1408/71. Η Διάταξη περί παραπομπής του SOZIALGERICHT δεν περιέχει, καθόσο μπορώ να κρίνω, καμία αναφορά στο άρθρο 7 της Συνθήκης, αναφέρεται δε μόνο εν παρόδω στο άρθρο 3 του κανονισμού.

Βεβαίως, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου στο πλαίσιο του άρθρου 177 της Συνθήκης περιορίζεται στην έκδοση αποφάσεως επί των ερωτημάτων που υποβάλλει το συγκεκριμένο εθνικό δικαστήριο και βάσει αυτού πρέπει να εξετάσω την παρούσα υπόθεση. Νομίζω όμως ότι πρέπει να κάνω εξαρχής μια επιφύλαξη, δηλαδή ότι είμαι αναγκασμένος να αφήσω στις προτάσεις μου κατά μέρος τη σημασία που μπορούν να έχουν για την υπόθεση το άρθρο 7 της Συνθήκης και το άρθρο 3 του κανονισμού, ακόμα και αν ενδεχομένως υπό την επίδραση των διατάξεων αυτών μπορεί η έκβαση της δίκης να είναι αισθητώς διαφορετική. Εξάλλου, μπορεί η επιφύλαξη αυτή να μην είναι αναγκαία και η κατάσταση του GIULIANI βάσει του γερμανικού δικαίου να είναι πράγματι ακριβώς η ίδια αν ήταν γερμανός και όχι ιταλός υπήκοος.

Εν προκειμένω, τα περιστατικά είναι εν συντομία τα ακόλουθα. Ο GIULIANI, που γεννήθηκε στις 26 Μαρτίου 1921, εργάστηκε κατά διάφορα χρονικά διαστήματα στην Ιταλία και στη Γερμανία. Ήδη κατοικεί στην Ιταλία. Δικαιούται συντάξεις λόγω αναπηρίας συγχρόνως στην Ιταλία και τη Γερμανία.

Η ιταλική σύνταξη ανέρχεται σε 507 030 λίρες Ιτάλίας ετησίως. Στη Γερμανία, και μη λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 1315 του REICHSVERSICHERUNGSORDNUNG, δικαιούται, βάσει μόνο της γερμανικής νομοθεσίας, δηλαδή χωρίς συνυπολογισμό και αναλογικό επιμερισμό, μηνιαία σύνταξη 102,60 DM. Η εφαρμογή στην περίπτωσή του της μεθόδου του συνυπολογισμού και του αναλογικού επιμερισμού στη Γερμανία δεν του δίνει σημαντικότερο δικαίωμα συντάξεως στη χώρα αυτή. Αντιθέτως, από την εφαρμογή των μεθόδων αυτών συνάγεται ποσό μόνο 81,30 DM μηνιαίως. Το σύνολο της ιταλικής συντάξεως και της συντάξεως των 102,60 DM μηνιαίως, την οποία δικαιούται PRIMA FACIE στη Γερμανία, είναι 3 117,69 DM ετησίως. Το «μεγαλύτερο από τα θεωρητικά ποσά παροχών» κατά τις διατάξεις του άρθρου 46, παράγραφος 3 (που αποτελεί πράγματι το γερμανικό «θεωρητικό ποσό») είναι 2 747,38 DM ετησίως. Έτσι, κατ' εφαρμογή ή κατά υποτιθέμενη εφαρμογή του άρθρου 46, παράγραφος 3, το LANDESVERSICHERUNGSANSTALT μείωσε τη γερμανική του σύνταξη βάσει της διαφοράς μεταξύ 3 117,69 και 2 747,38 DM και του χορήγησε, κατά συνέπεια, σύνταξη 64,80 DM μηνιαίως. Ο GIULIANI προσέφυγε στο SOZIALGERICHT AUGSBURG κατά της αποφάσεως αυτής.

Υποστηρίζει, στηριζόμενος στις αποφάσεις που εξέδωσε το Δικαστήριο στις υποθέσεις PETRONI και STREHL, ότι η σύνταξή του δεν έπρεπε να υποστεί τέτοια μείωση.

Η άποψη του LANDESVERSICHERUNGSANSTALT είναι απλή και εύκολα κατανοητή. Θεωρεί ότι οι αποφάσεις που εκδώσατε στις υποθέσεις PETRONI και STREHL στηρίζονται στη σκέψη, σύμφωνα με τις προηγούμενες αποφάσεις σας, ότι το άρθρο 51 της Συνθήκης δεν παρέχει στο Συμβούλιο την εξουσία να ορίσει μείωση των παροχών, τις οποίες δικαιούται ένα πρόσωπο δυνάμει της νομοθεσίας κράτους μέλους, ανεξάρτητα από το κοινοτικό δίκαιο. Αλλά, υποστηρίζει το LANDESVERSICHERUNGSANSTALT, τίποτα δεν απαγορεύει στο Συμβούλιο να επιβάλλει όρια στις παροχές που μπορεί να απαιτήσει ένα πρόσωπο επικαλούμενο μόνο το κοινοτικό δίκαιο. Πράγματι, υπογραμμίζει, το Δικαστήριο δέχτηκε ρητώς ότι αυτή ήταν η περίπτωση στην υπόθεση 34/69, υπόθεση DUFFY (ECR 1969, σ. 597 — πρβλ. ιδίως την ογδόη σκέψη της αποφάσεως) και στην υπόθεση MASSONET (που ήδη προαναφέρθηκε — πρβλ. ιδίως την ενδεκάτη σκέψη της αποφάσεως). Η αρχή αυτή αναγνωρίστηκε, εξάλλου, εμμέσως σε ορισμένο αριθμό αποφάσεων του Δικαστηρίου. Την επικαλέστηκα και εγώ ο ίδιος στις προτάσεις μου επί των υποθέσεων PETRONI και STREHL. Εν προκειμένω, υποστηρίζει το LANDESVERSICHERUNGSANSTALT, ο GIULIANI δεν δικαιούται, δυνάμει μόνο της γερμανικής νομοθεσίας, καμία σύνταξη, λόγω του ότι έχει εφαρμογή το άρθρο 1315 του REICHSVERSICHERUNGSORDNUNG. Επειδή για το λόγο αυτό αναγκάστηκε να επικαλεστεί το κοινοτικό δίκαιο, αναφερόμενος στο άρθρο 10 του κανονισμού 1408/71, για να προβάλει δικαίωμα καταβολής συντάξεως, ο GIULIANI δεν μπορεί να λάβει αυτή τη σύνταξη παρά μόνο υπό την επιφύλαξη των περιορισμών που επιβάλλονται από το άρθρο 46, παράγραφος 3 του ίδιου κανονισμού.

Όπως ήδη ανέφερα, το SOZIALGERICHT δεν περιορίστηκε να ζητήσει από το Δικαστήριο αν αυτή η άποψη είναι ορθή. Υποβάλλει τα ακόλουθα τέσσερα ερωτήματα:

«1)Το Δικαστήριο εμμένει, ενόψει της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, στη νομολογία του (απόφαση που εκδόθηκε στις 21 Οκτωβρίου 1975 στην υπόθεση 24/75, PETRONI), σύμφωνα με την οποία το άρθρο 46, παράγραφος 3 του κανονισμού 1408/71 του Συμβουλίου είναι ασυμβίβαστο με το άρθρο 51 της Συνθήκης, καθόσον επιβάλλει περιορισμό της σωρεύσεως δύο παροχών που αποκτήθηκαν σε διαφορετικά κράτη μέλη μέσω μειώσεως του ποσού της παροχής που αποκτήθηκε δυνάμει μόνο της εθνικής νομοθεσίας;

2) Το άρθρο 46, παράγραφος 3, του κανονισμού 1408/71 του Συμβουλίου είναι, ενδεχομένως, έγκυρο, καθόσον περιορίζονται με αυτό αξιώσεις καταβολής, που δεν θα υφίσταντο χωρίς το κοινοτικό δίκαιο;

3) Υφίστανται δικαιώματα παροχής εκτός του κοινοτικού δικαίου ή τα δικαιώματα αυτά αποκτώνται δυνάμει μόνο της νομοθεσίας κράτους μέλους, όταν δεν μπορούν να υλοποιηθούν, κατ' εφαρμογή των εθνικών διατάξεων περί συνταξιοδοτήσεως, όσον αφορά διακινούμενο εργαζόμενο που κατοικεί σε άλλο κράτος μέλος, παρά μόνο με την άρση των ρητρών κατοικίας που αναφέρονται στο άρθρο 10 του κανονισμού 1408/71;

4) Ποια απάντηση πρέπει να δοθεί στο τελευταίο ερώτημα, δεδομένου ότι διμερείς ή πολυμερείς συμβάσεις που έχουν συναφθεί μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών μελών προβλέπουν ήδη αντίστοιχη ρύθμιση προς το άρθρο 10 του κανονισμού 1408/71;»

Ως προς το πρώτο από αυτά τα ερωτήματα το SOZIALGERICHT αναφέρεται, στο σκεπτικό της Διατάξεώς του, όχι μόνο στην «αρχή της ίσης μεταχειρίσεως», αλλά επίσης παρεμπιπτόντως στην αρχή της διακρίσεως των εξουσιών. Ως προς το δεύτερο ερώτημα, θίγει ένα πρόβλημα που συζητείται πολύ στην επιστήμη, δηλαδή ποια είναι η έκταση των δεσμευτικών αποτελεσμάτων των αποφάσεων που εκδίδει το Δικαστήριο κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ; Το SOZIALGERICHT ερωτά ειδικότερα αν οι αποφάσεις αυτές έχουν ισχύ νόμου, όπως ορισμένες αποφάσεις που εκδίδει το BUNDESVERFASSUNGERICHT (ομοσπονδιακό συνταγματικό δικαστήριο) βάσει του άρθρου 31, δεύτερη παράγραφος του BUNDESVERFASSUNGSGERICHTSGESETZ. Όπως αντιλαμβάνομαι, το άρθρο 31, δεύτερη παράγραφος έχει ως συνέπεια ότι όταν εφαρμόζεται, παραδείγματος χάρη στην περίπτωση που το BUNDESVERFASSUNGSGERICHT κρίνει ότι ένας νόμος είναι ασυμβίβαστος με το σύνταγμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας (το GRUNDGESETZ), η απόφαση αυτή ισχύει IN REM, έτσι ώστε, ERGA OMNES, ο νόμος θεωρείται ανυπόστατος. Το SOZIALGERICHT φαίνεται να θεωρεί ότι αν η απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στην υπόθεση PETRONI παράγει τα ίδια αποτελέσματα έναντι του άρθρου 46, παράγραφος 3, είναι ήδη πολύ αργά για να μπορέσει το LANDESVERSICHERUNGSANSTALT να επικαλεστεί αυτή τη διάταξη εν προκειμένω. Κατ' εμέ, αμφιβάλλω ότι, ακόμα και αν γίνουν δεκτές αυτές οι προϋποθέσεις, συνάγεται μια τέτοια συνέπεια.

Πάντως, συμμερίζομαι την άποψη της Επιτροπής ότι, λογικά, το πρόβλημα, αν και εφόσον υφίσταται, ανακύπτει ως προς το πρώτο ερώτημα, δεδομένου ότι, αν η απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στην υπόθεση PETRONI παράγει τα αποτελέσματα που θεωρεί το SOZIALGERICHT, δεν τίθεται ζήτημα, ακόμα και γι' αυτό το ίδιο το Δικαστήριο, να επανεξετάσει τώρα αυτή την απόφαση. Πράγματι, αυτό ήταν ένα επιχείρημα που προβλήθηκε εκ μέρους της Ιταλικής Κυβέρνησης κατά τη συνεδρίαση στην υπόθεση MURA, κατά τη διάρκεια της οποίας έγινε παραπομπή κατ' αναλογία

στις αποφάσεις που εξέδωσε το ιταλικό συνταγματικό δικαστήριο επί της συνταγματικότητας των ιταλικών νόμων.

Όχι μόνο το SOZIALGERICHT, αλλά επίσης η Επιτροπή και η Ιταλική Κυβέρνηση δήλωσαν ότι κατά τη γνώμη τους καλό θα είναι το Δικαστήριο να αποσαφηνίσει τώρα το δίκαιο, όσον αφορά το δεσμευτικό αποτέλεσμα των αποφάσεων που εκδίδει κατ' εφαρμογή του άρθρου 177.

Το δεσμευτικό αποτέλεσμα των αποφάσεων που εκδίδονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 177

Όπως είπα, το εν λόγω ζήτημα είναι από αυτά που αποτελούν το αντικείμενο ζωηρών επιστημονικών συζητήσεων. Το SOZIALGERICHT αναφέρεται ειδικότερα στο BLECKMANN, *EUROPARECHT* (CARL HEYMANNS VERLAG KG) 1976, σ. 154.

Η Επιτροπή αναφέρεται και σε άλλους συγγραφείς και ειδικότερα στα άρθρα που δημοσιεύτηκαν από δύο τέως γενικούς εισαγγελείς του Δικαστηρίου στη *REVUE TRIMESTRIELLE DE DROIT EUROPEEN* το 1974: «L'EFFET "ERGA OMNES" DES DECISIONS PRÉJUDICIELLES RENDUES PAR LA COUR DE JUSTICE DES COMMUNAUTÉS EUROPEÉNNES» του ALBERTO TRABUCCHI, σελ. 56, και «L'ACTION PRÉJUDICIELLE DANS LE DROIT INTERNE DES ÉTATS MEMBRES ET EN DROIT COMMUNAUTAIRE» του MAURICE LAGRANGE, σελ. 268 (πρβλ. ειδικότερα τις σελίδες 294 έως 296). Η Επιτροπή αναφέρει επίσης τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα GAND στην υπόθεση 16/65, SCHWARZE EVST FÜR GETREIDE UND FUTTERMITTEL (ECR 1965, σ. 1109 και 1110). Συμμερίζομαι επίσης τη γνώμη του εισαγγελέα LAGRANGE, του καθηγητή TRABUCCHI και του γενικού εισαγγελέα GAND ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η απόφαση του Δικαστηρίου με την οποία γίνεται δεκτό, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177, ότι μια πράξη κοινοτικού οργάνου είναι ασυμβίβαστη με τη Συνθήκη, παράγει τα ίδια αποτελέσματα με απόφαση του Δικαστηρίου που κηρύσσει μια τέτοια πράξη άκυρη βάσει των άρθρων 173 και 174 της Συνθήκης. Μια τέτοια εκδοχή θα καθιστούσε πρακτικά ανεφάρμοστους τους περιορισμούς που προβλέπονται στο άρθρο 173, όσον αφορά την προθεσμία εντός της οποίας μπορούν να ασκηθούν προσφυγές κατ' εφαρμογή αυτού του άρθρου και όσον αφορά τα πρόσωπα που έχουν ικανότητα να προσφύγουν στα δικαστήρια.

Πράγματι, θεωρώ ότι, όπως εξέθεσε η Επιτροπή, η απόφαση που εκδώσατε στην υπόθεση SCHWARZE, σύμφωνα με τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα GAND, αναγνωρίζει ότι υφίσταται διαφορά μεταξύ του αποτελέσματος από δικαστική απόφανση δυνάμει των άρθρων 173 και 174 και του αποτελέσματος που παράγεται από απόφαση που εκδίδεται κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 (πρβλ. ECR σ. 886).

Αυτό δεν σημαίνει κατά τη γνώμη μου ότι μια απόφαση που εκδίδεται κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 δεν παράγει κανένα δεσμευτικό αποτέλεσμα εκτός της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε. Κατ' εμέ, είναι θεμελιώδες να γίνει διάκριση εν προκειμένω μεταξύ της σημασίας του RES JUDICATA και του STARE DECISIS. (Φοβάμαι ότι πρόκειται εδώ για μια αλληλουχία, στην οποία η χρησιμοποίηση λατινικών φράσεων είναι αναπόφευκτη). Με εξαίρεση τον καθηγητή TRABUCCHI, οι περισσότεροι από αυτούς που έγραψαν επί αυτού του θέματος μου φαίνεται ότι συγκέντρωσαν την προσοχή τους αποκλειστικά στα αποτελέσματα που παράγει η απόφαση ως RES JUDICATA. Σχετικώς, συμμερίζομαι την άποψη ότι τα αποτελέσματα της αποφάσεως περιορίζονται

στη συγκεκριμένη περίπτωση, στην οποία εφαρμόζεται. Σημειώνω απλώς ότι κατά την έκταση που οι διαδικασίες που κινούνται κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 έχουν το χαρακτήρα, όπως ειπώθηκε, «διαλόγου μεταξύ δικαστηρίων» και δεν εξελίσσονται, κατά κυριολεξία, INTER PARTES, είναι ορθότερο να λεχθεί ότι η απόφαση δεσμεύει το δικαστήριο που υποβάλλει την προδικαστική αίτηση, παρά να υποστηριχθεί ότι συνιστά RES JUDICATA μόνο INTER PARTES. Έτσι, πράγματι, το Δικαστήριο διατύπωσε την αρχή στην υπόθεση 29/68, MILCH- FETT- UND EIERKONTOR κατά HAUPTZOLLAMT SAARBRÜCKEN (ECR 1969, σ. 165 — πρβλ. την τρίτη σκέψη της απόφασης) και, εκ νέου, πιο πρόσφατα στην υπόθεση 52/76, BENEDETTI κατά MUNARI FRATELLI S.A.S. (1977 ECR, σ. 163). Όπως πάντως έχουν υπογραμμίσει πολλοί συγγραφείς, ιδίως ο καθηγητής TRABUCCHI, αν θεωρηθεί ότι η απόφαση που εκδίδει το Δικαστήριο κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 δεν παράγει κανένα δεσμευτικό αποτέλεσμα παρά μόνο για την περίπτωση, στην οποία εφαρμόζεται, θα έθιγε τον πραγματικό στόχο του άρθρου 177 που έγκειται στη διασφάλιση της ομοιομορφίας της ερμηνείας και της εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου σε όλα τα κράτη μέλη. Θα στερούσε επίσης κάθε νοήματος τις διατάξεις του πρωτοκόλλου περί του οργανισμού του Δικαστηρίου, κατά τις οποίες τα κοινοτικά όργανα και όλα τα κράτη μέλη μπορούν να καταθέσουν παρατηρήσεις σε μια υπόθεση που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 177. Η εφαρμογή αυτών των διατάξεων θα ισοδυναμούσε με τη χρησιμοποίηση σφύρας για τη θραύση ενός καρυδιού. Σ' αυτό το σημείο, μου φαίνεται, πρέπει να εφαρμοστεί η θεωρία του STARE DECISIS. Αυτή η θεωρία είναι πράγματι εύκαμπτη εκ φύσεως. Οι τρόποι εφαρμογής της ποικίλλουν ευρέως ανάλογα με τις ειδικότερες σχέσεις που υφίστανται μεταξύ των διαφόρων δικαστηρίων. Αλλά δεν νομίζω ότι μπορούν να υπάρχουν πολλές αμφιβολίες προς τους τρόπους εφαρμογής της στη συγκεκριμένη περίπτωση. Αυτό σημαίνει ότι όλα τα δικαστήρια του συνόλου της Κοινότητας, εκτός από αυτό το ίδιο το Δικαστήριο, δεσμεύονται από τη RATIO DECIDENDI μιας αποφάσεως που εκδίδει το Δικαστήριο. (Μιλώ για τη RATIO DECIDENDI μιας τέτοιας αποφασεως αντί για το διατακτικό της, επειδή πρέπει να ληφθούν υπόψη περιπτώσεις, στις οποίες η απόφαση που απαγγέλλεται με το διατακτικό εφαρμόζεται εκ πρώτης όψεως, αλλά οι οποίες, πράγματι, μπορούν να διακριθούν από την περίπτωση, στην οποία εκδόθηκε αυτή η απόφαση). Φτάνω έτσι, έστω και μέσω μιας ελαφρώς διαφορετικής οδού, στα ίδια συμπεράσματα όπως ο καθηγητής TRABUCCHI. Όπως και σ' αυτόν, μου προκαλεί έκπληξη η ιδέα ότι αν το συμπέρασμα αυτό δεν γίνει δεκτό, θα πρέπει να συναχθεί ότι τα κατώτερα δικαστήρια των κρατών μελών μπορούν να θεωρούν ότι οι αποφάσεις του Δικαστηρίου αποτελούν απλώς κατευθυντήριες γραμμές και απόκειται στην κρίση των δικαστηρίων αυτών αν θα τις ακολουθήσουν, ενώ τα ανώτερα δικαστήρια (τα δικαστήρια των οποίων «οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου») δεν το μπορούν. Αντιθέτως, η αποδοχή αυτού του συμπεράσματος σημαίνει ότι όλα τα δικαστήρια των κρατών μελών βρίσκονται, εν προκειμένω, στην ίδια μοίρα. Εάν έχουν αμφιβολία ως προς την ακρίβεια μιας αποφάσεως του Δικαστηρίου, έχουν την ευχέρεια είτε να την εφαρμόσουν παρά ταύτα στην ενώπιόν τους εκκρεμούσα υπόθεση είτε να παραπέμψουν εκ νέου την υπόθεση αυτή στο Δικαστήριο ζητώντας του να επανεξετάσει την απόφασή του — όπως πολύ σωστά έκανε, εν προκειμένω, το SOZIALGERICHT.

Με ικανοποίηση διαπιστώνω ότι την άποψη που υποστηρίζουμε ο καθηγητής TRABUCCHI και εγώ, ο ίδιος συμμερίζεται το BUNDESVERWALTUNGSGERICHT [πρβλ. την απόφασή του της 2ας Ιουλίου 1975 στην υπόθεση I C 20.73, 49 BVERW.GE, (1977) 2 C.M.L.R. 255]. Ίσως παρουσιάζει επίσης ενδιαφέρον να τονιστεί ότι σ' ένα από τα κράτη μέλη, το Ηνωμένο Βασίλειο, τα εθνικά δικαστήρια υποχρεούνται από το νόμο να ενεργούν σύμφωνα με αυτή την άποψη.

Το άρθρο 3, παράγραφος 1 του «EUROPEAN COMMUNITIES ACT 1972», ορίζει, μεταξύ άλλων ότι «σε όλες τις δικαστικές διαδικασίες, κάθε ζήτημα σχετικό με την έννοια ή την έκταση εφαρμογής μιας από τις Συνθήκες ή σχετικά με το κύρος, την έννοια ή την έκταση εφαρμογής κάθε κοινοτικής πράξεως επιλύεται... αν δεν υποβληθεί στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων(...) σύμφωνα με τις αρχές που έχει καθορίσει το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και σύμφωνα με τις σχετικές του αποφάσεις(...)»

Δεν έχω πειστεί ότι χρειάζεται εδώ να γίνουν συγκρίσεις μεταξύ της απόψεως του Δικαστηρίου και της απόψεως ορισμένων δικαστηρίων διαφόρων κρατών μελών. Πράγματι, στην υπόθεση BENEDETTI το Δικαστήριο αρνήθηκε κάθε σύγκριση μεταξύ του έργου του και του έργου του CORTE DI CASSAZIONE. Το έργο του Δικαστηρίου είναι από πολλές απόψεις SUI GENERIS. Νομίζω όμως ότι, καθόσον χρειάζεται εν προκειμένω να γίνει σύγκριση, το έργο του HOUSE OF LORDS πλησιάζει περισσότερο προς το έργο του BUNDESVERFASSUNGSGERICHT ή του ιταλικού συνταγματικού δικαστηρίου. Οι αποφάσεις του HOUSE OF LORDS, δυνάμει της θεωρίας της STARE DECISIS, είναι δεσμευτικές και πρέπει να εφαρμόζονται από όλα τα δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου (καθόσον, βεβαίως, το δίκαιο επί του οποίου αποφαίνονται εφαρμόζεται στο σύνολο του Ηνωμένου Βασιλείου), αυτό όμως το ίδιο το HOUSE OF LORDS — και μόνο αυτό — μπορεί σε άλλη περίπτωση να επανεξετάσει την απόφασή του και να απομακρυνθεί απ' αυτή. Αν κάνει κάτι τέτοιο, δεσμευτική είναι η νέα απόφαση του HOUSE OF LORDS για τα άλλα δικαστήρια.

Φτάνω έτσι στο πρόβλημα που θίγει το SOZIALGERICHT, όσον αφορά την «αρχή της ίσης μεταχειρίσεως» και τη θεωρία περί διακρίσεως των εξουσιών.

Η «αρχή της ισότητας» και η θεωρία της διακρίσεως των εξουσιών

Νομίζω ότι χρειάζεται να υπομνησθεί αμέσως ότι το LANDESVERSICHERUNGSANSTALT τόνισε, τόσο στις γραπτές παρατηρήσεις του όσο και κατά τη συνεδρίαση, ότι δεν συμμερίζεται την άποψη του SOZIALGERICHT, κατά την οποία η απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση PETRONI μπορεί να είναι εσφαλμένη. Το LANDESVERSICHERUNGSANSTALT υποστηρίζει ότι το Δικαστήριο πρέπει να εμμείνει σ' αυτή την απόφαση, αλλ' ότι πρέπει να τη θεωρήσει ως ανεφάρμοστη στην παρούσα υπόθεση για τους λόγους που εξέθεσα.

Δεν συμβαίνει το ίδιο με τις κυβερνήσεις του Βελγίου και του Ηνωμένου Βασιλείου, οι οποίες στις παρατηρήσεις τους επί των βελγικών υποθέσεων θεωρούν ότι στην υπόθεση PETRONI εκδόθηκε εσφαλμένη απόφαση.

Μεγάλο μέρος των συλλογισμών του SOZIALGERICHT στηρίζεται ευθέως, όπως εκτίθεται στη Διάταξη περί παραπομπής, στο γερμανικό συνταγματικό δίκαιο. Αυτό ακριβώς ώθησε την Επιτροπή να ζητήσει από το Δικαστήριο να επαναλάβει αυτό που είχε δεχτεί στην υπόθεση 11/70, INTERNATIONALE HANDELSGESELLSCHAFT κατά EVST FÜR GETREIDE UND FUTTERMITTEL (ECR 1970, σ. 1125), δηλαδή ότι το κύρος των ειδικών κανόνων κοινοτικού δικαίου δεν μπορεί να κρίνεται βάσει των αντιλήψεων του εθνικού δικαίου, έστω και αν πρόκειται για το συνταγματικό δίκαιο.

Νομίζω ότι ως προς αυτό το σημείο ενδείκνυνται κάπως διαφορετικές εκτιμήσεις, όσον αφορά την ίση μεταχείριση, αφενός,

και τη θεωρία της διακρίσεως των εξουσιών, αφετέρου.

Στην υπόθεση INTERNATIONALE HANDELSGESELLSCHAFT, το Δικαστήριο αντιμετώπιζε μια κατάσταση, στην οποία επρόκειτο για το αν μια ειδική διάταξη του κοινοτικού δικαίου μπορούσε να θεωρηθεί ως ανεφάρμοστη στη Γερμανία, λόγω του ότι συνιστούσε προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων που διασφαλίζει το γερμανικό σύνταγμα. Το Δικαστήριο δέχτηκε φυσικά ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν μπορούσε να εκτοπισθεί από το εθνικό δίκαιο. Αλλά, τόσο σ' αυτή την υπόθεση όσο και στη συνέχεια, στην υπόθεση 4/73 NOLD κατά Επιτροπής (ECR 1974, σ. 491), το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των γενικών αρχών του δικαίου, των οποίων οφείλει να διασφαλίζει την τήρηση και ότι αυτό συμβαίνει ιδίως στην περίπτωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται και προστατεύονται από τα συντάγματα των κρατών μελών. Με άλλα λόγια, τα δικαιώματα αυτά προστατεύονται από αυτό το ίδιο το κοινοτικό δίκαιο. Στην υπόθεση 7/76, IRCA κατά AMMINISTRAZIONE DELLE FINANZE DELLO STATO (ECR 1976, σ. 1237), εξέφρασα τη γνώμη ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζονται και προστατεύονται από το σύνταγμα οποιουδήποτε κράτους μέλους πρέπει να αναγνωρίζονται και να προστατεύονται επίσης από το κοινοτικό δίκαιο, επειδή κανένα κράτος μέλος δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι μεταβίβασε στην Κοινότητα την εξουσία να νομοθετεί κατά παράβαση δικαιωμάτων που προστατεύονται από το σύνταγμά του και ότι το κοινοτικό δίκαιο πρέπει, από τη φύση του να είναι το ίδιο μέσα σε όλα τα κράτη μέλη. Θεωρώ, εντούτοις, ότι δεν είναι αναγκαίο να συνεχιστεί εδώ περισσότερο η εξέταση αυτού του ζητήματος, επειδή, όπως τόνισα στην υπόθεση 28/76, MILAC κατά HAUPTZOLLAMT FREIBURG (ECR 1976, σ. 1664), είναι αναμφίβολο αν η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως αναγνωρίζεται στο κοινοτικό δίκαιο. Η αρχή αυτή εκδηλώνεται στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου συχνότερα με τη μορφή ρητών διατάξεων που απαγορεύουν τη δυσμενή διάκριση, αλλά, ακόμα και όταν δεν εφαρμόζεται η ρητή αυτή διάταξη, το κοινοτικό δίκαιο αποκλείει αναντίρρητα την αυθαίρετη διάκριση ή την αδικία μεταξύ ατόμων. Το ζήτημα που θίγει το SOZIALGERICHT αναφέρεται επομένως περισσότερο στην εφαρμογή της αρχής, παρά στην ύπαρξή της.

Αν κατάλαβα καλά το συλλογισμό του, το SOZIALGERICHT θεωρεί ότι οι αποφάσεις που εξέδωσε το Δικαστήριο στις υποθέσεις PETRONI και STREHL μπορούν να καταλήξουν σε δύο είδη διακρίσεων.

Η πρώτη περίπτωση είναι διάκριση μεταξύ των διακινούμενων εργαζομένων και των εγκατεστημένων σ' ένα κράτος μέλος εργαζομένων, καθόσον ο διακινούμενος εργαζόμενος μπορεί λόγω του ότι εργάζεται διαδοχικά σε διάφορα κράτη μέλη, να αποκτήσει συνολικά παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως πολύ πιο σημαντικές από τον εργαζόμενο που έχει διανύσει όλη του την επαγγελματική ζωή σε ένα από αυτά τα κράτη μέλη. Αυτό μπορεί αναμφιβόλως να συμβαίνει. Τα παραδείγματα που αναφέρονται στο παράρτημα των γραπτών παρατηρήσεων της Επιτροπής στην υπόθεση MURA αποτελούν τις πιο εντυπωσιακές απεικονίσεις του προβλήματος. Αυτό το πρόβλημα απασχολεί προφανώς έντονα το FNROM και τη Βελγική Κυβέρνηση. Εξάλλου, δεν πρέπει να λησμονηθεί ότι, όπως τόνισε η Επιτροπή, μπορεί να συμβαίνει και η αντίθετη κατάσταση:

Ο διακινούμενος εργαζόμενος μπορεί, παρά τις αποφάσεις που εκδόθηκαν στις υποθέσεις PETRONI και STREHL, να δικαιούται συνολικό ποσό μικρότερο από ό,τι αν είχε μείνει όλη του τη ζωή στη χώρα του. Περαιτέρω, το LANDESVERSICHERUNGSAN-

STALT ανέφερε ότι ο διακινούμενος εργαζόμενος μπορεί κατ' εφαρμογή των μεθόδων συνυπολογισμού και αναλογικού επιμερισμού να αποκτήσει σ' ένα κράτος μέλος σημαντικότερες παροχές απ' αυτές που θα αποκτούσε κατ' εφαρμογή μόνο της νομοθεσίας αυτού του κράτους.

Το δεύτερο είδος διακρίσεων που διέγνωσε το SOZIALGERICHT είναι η διάκριση μεταξύ διακινούμενων εργαζομένων, υπό την έννοια ότι ο διακινούμενος εργαζόμενος που έχει μείνει αρκετό χρόνο σε ορισμένο κράτος μέλος για να αποκτήσει δικαίωμα παροχών δυνάμει μόνο της νομοθεσίας αυτού του κράτους μπορεί, από το γεγονός αυτό, να αποκτήσει συνολικό ύψος παροχών πολύ σημαντικότερο από το διακινούμενο εργαζόμενο που δεν έχει ενεργήσει έτσι. (Βεβαίως, και εδώ επίσης μπορεί ενδεχομένως να συμβεί το αντίθετο).

Με όλο το σεβασμό που έχω για το SOZIALGERICHT, νομίζω ότι η κριτική που ασκεί (και την οποία υιοθετούν και άλλοι) στηρίζεται σε δύο λανθασμένες σκέψεις.

Η πρώτη αφορά αυτό που συνιστά δυσμενή διάκριση. Όπως τόνισε το Δικαστήριο κατ' επανάληψη, η διάκριση συνίσταται είτε στη διαφορετική αντιμετώπιση όμοιων καταστάσεων είτε στην όμοια αντιμετώπιση διαφορετικών καταστάσεων. Ό,τι και αν μπορεί ακόμα να λεχθεί ως προς τους διακινούμενους και τους εγκατεστημένους εργαζομένους, δεν μπορεί πάντως να υποστηριχθεί ότι η κατάστασή τους είναι όμοια. Όπως τόνισε η Επιτροπή, ο διακινούμενος εργαζόμενος αντιμετωπίζει κάθε είδους κοινωνικές, γλωσσικές και οικονομικές δυσκολίες που δεν αντιμετωπίζει ο εργαζόμενος ο οποίος παραμένει στη χώρα του. Εκ μέρους των προσφευγόντων στις βελγικές υποθέσεις τονίστηκαν οι ιδιαίτερες δυσκολίες, τις οποίες αντιμετωπίζουν οι διακινούμενοι εργαζόμενοι, όταν πρόκειται για παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως. Μεταξύ αυτών, αναφέρεται ιδίως η επίπτωση των διακυμάνσεων των τιμών συναλλάγματος, πρόβλημα επί του οποίου επέστησα την προσοχή στην υπόθεση PETRONI (1975 ECR, στη σ. 1167), και το οποίο φαίνεται παραστατικά από τα περιστατικά της υπόθεσης GRECO: εν μέρει λόγω των διαφορετικών διατάξεων σχετικά με την τιμαριθμική αναπροσαρμογή που εφαρμόζεται στο Βέλγιο και στην Ιταλία και εν μέρει συνεπεία της πτώσεως της αξίας της ιταλικής λίρας σε σχέση με το βελγικό φράγκο, ο GRECO, που κατοικεί στο Βέλγιο και δικαιούται πλήρη βελγική σύνταξη βάσει μόνο της βελγικής νομοθεσίας, του οποίου όμως η βελγική σύνταξη μειώθηκε από το FNROM έναντι της ιταλικής του συντάξεως κατά τρόπο που θα περιγράψω όταν αναφερθώ στην υπόθεσή του, λαμβάνει ήδη λιγότερα βάσει της βελγικής του συντάξεως συνδυασμένης με την ιταλική του απ' ό,τι θα ελάμβανε βάσει μόνο της πλήρους βελγικής συντάξεως.

Παρόλο που αυτό δεν ελέχθη ρητώς, θεωρώ ότι η ίδια κατάσταση μπορεί να προκύψει στις υποθέσεις MANZONI και MURA. Εξάλλου, ο GIULIANI ωφελείται πιθανώς από την ύψωση του γερμανικού μάρκου σε σχέση με την ιταλική λίρα.

Συνεπώς, επειδή είναι αδύνατο να θεωρηθεί όμοια η κατάσταση των διακινούμενων εργαζομένων με την κατάσταση των λοιπών εργαζομένων, το ζήτημα κατά πόσο είναι θεμιτό να αντιμετωπίζονται οι καταστάσεις αυτές κατά τρόπο διαφορετικό δεν μπορεί να είναι παρά ζήτημα γνώμης. Δεν υπάρχει αντικειμενικό κριτήριο που να επιτρέπει την εκτίμηση αυτού του ζητήματος και ικανό να αποτελέσει το έρεισμα δικαστικής αποφάσεως, εκτός βεβαίως αν καταδειχθεί ότι η μεταχείριση της μιας ή της άλλης κατηγορίας είναι αυθαίρετη από ορισμένες απόψεις.

Όσον αφορά την προβαλλόμενη διάκριση μεταξύ των διακινούμενων εργαζομένων σε συνάρτηση με τη διάρκεια της παραμονής τους σ' ένα συγκεκριμένο κράτος μέλος, η απάντηση πρέπει, και εδώ επίσης, κατά τη γνώμη μου να είναι ότι οι καταστάσεις τους δεν είναι όμοιες. Τελικά, η ίδια διαφορά μεταχειρίσεως, που ενυπάρχει στη νομοθεσία του συγκεκριμένου κράτους μέλους, εφαρμόζεται μεταξύ των εργαζομένων που δεν εγκαταλείπουν ποτέ τη χώρα τους, ανάλογα με το αν συμπληρώνουν ή όχι την περίοδο μαθητείας.

Η δεύτερη εσφαλμένη σκέψη είναι, κατά τη γνώμη μου, το να θεωρείται ότι είναι δυνατό, παρά τα ευρέως αποκλίνοντα συστήματα κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών, να προβλεφθεί μια κατάσταση, στην οποία όλες οι διαφορές μεταξύ των διακινούμενων και λοιπών εργαζομένων θα εξαλείφονταν. Οι υποθέσεις που εξετάστηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου καταδεικνύουν, η μια μετά την άλλη, ότι αυτό δεν είναι δυνατό και, βεβαίως, από τη συζήτηση στις τέσσερις παρούσες υποθέσεις καταδείχθηκε αυτό εκ νέου περιτράνως.

Αν δεν πλανώμαι, εν όψει ακριβώς του ότι το Δικαστήριο επανειλημμένα αναγνώρισε το τελευταίο αυτό, το SOZIALGERICHT επικαλείται τη θεωρία της διακρίσεως των εξουσιών. Ο συλλογισμός του SOZIALGERICHT φαίνεται να συνίσταται στο ότι το Δικαστήριο, τονίζοντας το γεγονός αυτό σε μεγάλο αριθμό αποφάσεων, κατέδειξε ότι η κατευθυντήρια σκέψη του ήταν να ωθήσει τα νομοθετικά όργανα της Κοινότητας και των κρατών μελών να δημιουργήσουν ενιαίο σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως. Ενεργώντας έτσι, τονίζει το SOZIALGERICHT, το Δικαστήριο σφετερίστηκε την εξουσία εκτιμήσεως που ανήκει αποκλειστικά σ' αυτά τα νομοθετικά όργανα. Είμαι βέβαιος ότι το SOZIALGERICHT δεν συνειδητοποίησε όλες τις συνέπειες αυτού του συλλογισμού. Η Επιτροπή, αναφερόμενη, σ' αυτό, προτίμησε να υποθέσει ότι το SOZIALGERICHT δεν έλαβε υπόψη τις διατάξεις της Συνθήκης που προβλέπουν ότι το Δικαστήριο αποφαίνεται επί του κύρους των πράξεων που θεσπίζονται από τα άλλα όργανα της Κοινότητας (άρθρα 164, 173, 174, 177 και 184). Ίσως όμως το SOZIALGERICHT να μην έλαβε απλώς υπόψη το γεγονός ότι η αποστολή ενός δικαστηρίου δεν έγκειται κατά κανένα τρόπο στο να κλείνει τα μάτια μπροστά στη πραγματικότητα, συμπεριλαμβανομένων των ατελειών της νομοθεσίας.

Εν πάση περιπτώσει, θεωρώ ότι καμία από τις γνώμες που υποστηρίχτηκαν σε μία από αυτές τις υποθέσεις δεν είναι ικανή να σας πείσει, κύριοι δικαστές, να απομακρυνθείτε από την προηγούμενη νομολογία σας.

Επανέρχομαι, έτσι, στο πρόβλημα που ανακύπτει με το δεύτερο και τρίτο ερώτημα του SOZIALGERICHT.

Το άρθρο 10 του κανονισμού 1408/71

Έχω ήδη συνοψίσει — και δεν υπάρχει ανάγκη να επανέλθω — τα επιχειρήματα του LANDESVERSICHERUNGSANSTALT, ότι οι αποφάσεις που εκδόθηκαν στις υποθέσεις PETRONI και STREHL δεν εφαρμόζονται εδώ. Κατ' εμέ, η άποψη αυτή φαίνεται απλή και ευκόλως κατανοητή. Επίσης, εκ πρώτης όψεως φαίνεται αναμφισβήτητη (με την επιφύλαξη, βεβαίως, του άρθρου 7 της Συνθήκης και με ό,τι ενδεχομένως αυτό συνεπάγεται).

Εν τούτοις, η Επιτροπή θεωρεί ότι η άποψη αυτή είναι εσφαλμένη. Επισημαίνει το

γεγονός ότι το άρθρο 51 της Συνθήκης περιέχει δύο παραγράφους, α και β. Όπως γνωρίζετε, κύριοι δικαστές, το άρθρο αυτό ορίζει ότι:

«Το Συμβούλιο(...), λαμβάνει(...) στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως τα αναγκαία μέτρα για την εγκαθίδρυση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων ιδίως με τη θέσπιση ενός συστήματος που να εξασφαλίζει στους διακινούμενους εργαζομένους και στους εξ αυτών έλκοντες δικαιώματα:

α) το συνυπολογισμό όλων των περιόδων που λαμβάνονται υπόψη από τις διάφορες εθνικές νομοθεσίες, για την κτήση και διατήρηση του δικαιώματος προς λήψη παροχής όπως και για τον υπολογισμό του ύψους αυτών·

β) την καταβολή των παροχών στα πρόσωπα που κατοικούν στις επικράτειες των κρατών μελών.»

Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου, από τις οποίες οι πιο σημαντικές είναι οι αποφάσεις που εκδόθηκαν στις υποθέσεις PETRONI και STREHL, αναφέρονται όλες, τονίζει η Επιτροπή, στην ερμηνεία του εδαφίου α. Πράγματι, μεγάλος αριθμός αυτών των αποφάσεων αφορά τις περιστάσεις, υπό τις οποίες πρέπει να εφαρμοστεί η μέθοδος του συνυπολογισμού που αναφέρεται σ' αυτό το εδάφιο και η αρχή ότι, όταν ο συνυπολογισμός αυτός δεν επιβάλλεται, δεν είναι αναγκαίος ούτε ο αναλογικός επιμερισμός. Κατά την Επιτροπή, σ' αυτό ακριβώς το πλαίσιο, δηλαδή της αποκτήσεως δικαιώματος παροχής, είναι ορθό να υποστηριχθεί ότι, όταν ο εργαζόμενος είναι υποχρεωμένος να επικαλεστεί το κοινοτικό δίκαιο, πρέπει να δεχτεί αυτό το δίκαιο, όπως το βρίσκει: Δεν μπορεί να απαιτήσει περισσότερο απ' όσο δικαιούται βάσει των μέτρων που θεσπίζει το Συμβούλιο κατ' εφαρμογή του άρθρου 51. Εδώ, αντιθέτως, λέγει η Επιτροπή, το εδάφιο του άρθρου 51 που έχει σημασία είναι το εδάφιο β. Το εδάφιο αυτό υποχρεώνει το Συμβούλιο να διασφαλίσει την πληρωμή των παροχών, που, καθ' υπόθεση, αποκτήθηκαν αλλού, σ' αυτούς που τις δικαιούνται, όποιος και αν είναι ο τόπος, στον οποίο κατοικούν μέσα στην Κοινότητα. Αυτή η διάταξη δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι παρέχει στο Συμβούλιο την εξουσία να επιβάλει μείωση του ποσού μιας παροχής, επειδή ο ενδιαφερόμενος κατοικεί σ' ένα συγκεκριμένο κράτος μέλος αντί σ' ένα άλλο.

Πρόκειται για ισχυρό και ελκυστικό επιχείρημα και ομολογώ, κύριοι δικαστές, ότι δίστασα, κατά τη διάρκεια της εξετάσεως αυτής της υποθέσεως, ως προς το αν πρέπει ή όχι να γίνει δεκτό. Τελικά κατέληξα, εντούτοις, στο συμπέρασμα ότι πρέπει να απορριφθεί.

Θυμάστε ότι στην υπόθεση 19/76, TRICHES κατά CAISSE DE COMPENSATION POUR ALLOCATIONS FAMILIALES DE LA RÉGION LIÉGEOISE (ECR 1976, σ. 1243), είχε ανακύψει το ζήτημα του κύρους του άρθρου 42 του κανονισμού του Συμβουλίου 3, όπως τροποποιήθηκε από τον κανονισμό 1/64/ΕΟΚ. Το άρθρο αυτό καθόριζε ένα σύστημα για τον καθορισμό των οικογενειακών επιδομάτων, τα οποία δικαιούται ο συνταξιούχος. Το σύστημα αυτό αποτελούσε τη δεύτερη προσπάθεια του Συμβουλίου για την επίλυση ενός προβλήματος, αφετηρία του οποίου ήταν οι διαφορές μεταξύ των συστημάτων οικογενειακών επιδομάτων των διαφόρων κρατών μελών. Η λύση συνίστατο στον καθορισμό της νομοθεσίας συγκεκριμένου κράτους μέλους, ως νομοθεσίας που εφαρμόζεται στην περίπτωση οποιουδήποτε συνταξιούχου, υπό ορισμένες περιστάσεις βάσει της κατοικίας. (Παρόμοιο σύστημα αλλά πιο περίπλοκο ισχύει ήδη κατ' εφαρμογή του άρθρου 77 του κανονισμού 1408/71). Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή του συστήματος στην περί-

πτωση του TRICHES, ενός ιταλού υπηκόου που είχε εργασθεί στο Βέλγιο και είχε αποσυρθεί στην Ιταλία, ήταν κατ' ουσία ότι από την ημερομηνία της επανόδου του στην Ιταλία δεν είχε πλέον δικαίωμα για βελγικές οικογενειακές παροχές, αλλά αντί γι' αυτές ελάμβανε συμπληρωματικά ποσά της ιταλικής του συντάξεως (που ήταν μικρότερα). Ο εκπρόσωπος του TRICHES προέβαλε, μεταξύ άλλων, ότι ο κανονισμός 1/64 ήταν ασυμβίβαστος με το άρθρο 51, εδάφιο β της Συνθήκης, καθόσον τον στερούσε, λόγω της κατοικίας του στην Ιταλία, από το δικαίωμά του για βελγικά οικογενειακά επιδόματα. Είναι βέβαιο ότι επειδή δεν κατοικούσε στο Βέλγιο, δεν είχε δικαίωμα για επιδόματα βάσει της βελγικής νομοθεσίας. Η ιθαγένειά του δεν είχε καμία σημασία. Το Δικαστήριο απέρριψε αυτό τον ισχυρισμό. Έκρινε (πρβλ. τη 18η σκέψη της αποφάσεως) ότι «καίτοι τα μέτρα που θέσπισε το Συμβούλιο σύμφωνα με το άρθρο 51 δεν μπορούν να έχουν ως αποτέλεσμα να στερήσουν ένα διακινούμενο εργαζόμενο από δικαιώματα που αποκτήθηκαν βάσει μόνο της νομοθεσίας του κράτους μέλους όπου είχε εργαστεί, καμία από τις διατάξεις της προαναφερθείσας Συνθήκης δεν θίγει την ελευθερία που αναγνωρίζεται στο Συμβούλιο από το άρθρο 51 να επιλέγει για το σκοπό αυτό κάθε τρόπο που δικαιολογείται αντικειμενικά, ακόμη και αν οι διατάξεις που θεσπίζει δεν έχουν ως αποτέλεσμα την εξάλειψη κάθε κινδύνου ανισότητας μεταξύ εργαζομένων που οφείλεται στις διαφορές μεταξύ των εν λόγω εθνικών συστημάτων».

Η αποδοχή της άποψης της Επιτροπής στην προκειμένη υπόθεση θα είχε ως αποτέλεσμα, κατά τη γνώμη μου, να απομακρυνθείτε από την απόφαση που εκδώσατε στην υπόθεση TRICHES, επειδή δεν νομίζω ότι δικαιολογείται να γίνει διάκριση με αυτή την απόφαση. Είτε το άρθρο 51, εδάφιο β, επιτρέπει στο Συμβούλιο να καθορίσει την παροχή που δικαιούται ένα πρόσωπο, το οποίο λόγω της κατοικίας του σε κράτος μέλος δεν δικαιούται παροχή σε άλλο κράτος μέλος δυνάμει μόνο της νομοθεσίας αυτού του τελευταίου κράτους, είτε δεν του παρέχει αυτή την εξουσία.

Κατά τη γνώμη μου, το γεγονός αυτό συνιστά καθαυτό ένα σημαντικό λόγο για να μη γίνει δεκτή η γνώμη της Επιτροπής: Στην υπόθεση STREHL εξέθεσα τους λόγους που με κάνουν να πιστεύω ότι είναι ανεπιθύμητο γενικά να εκδώσει το Δικαστήριο, ιδίως στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως, αντιφατικές αποφάσεις. Νομίζω όμως ότι αυτό δεν είναι ο μόνος λόγος. Έχω τη γνώμη ότι αν το Δικαστήριο κάνει δεκτή εν προκειμένω την άποψη της Επιτροπής θα δημιουργηθεί σύγχυση, για να μην πω χάος, όχι μόνο στον τομέα των οικογενειακών επιδομάτων για τους συνταξιούχους (που αποτελεί το αντικείμενο στην υπόθεση TRICHES), αλλά επίσης σ' όλους τους τομείς, στους οποίους, δυνάμει του κανονισμού 1408/71, το δικαίωμα παροχών ή το ποσό τους καθορίζεται σε σχέση με τον τόπο της κατοικίας.

Τελικά, νομίζω ότι το σημείο αφετηρίας της επιχειρηματολογίας της Επιτροπής είναι εσφαλμένο. Το άρθρο 51 δεν περιέχει δύο μέρη. Παρέχει στο Συμβούλιο μόνο την εξουσία (που συνοδεύεται με ένα καθήκον) που έγκειται στο ότι «λαμβάνει(...) στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως τα αναγκαία μέτρα για την εγκαθίδρυση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων». Τα εδάφια α και β προβλέπουν ότι κατά την άσκηση αυτής της εξουσίας το Συμβούλιο θεσπίζει «ιδίως» ένα σύστημα με το οποίο επιδιώκονται δύο στόχοι. Δεν καθορίζουν όμως κατά τρόπο εξαντλητικό αυτή την εξουσία.

Η εξουσία αυτή δεν φθάνει μέχρι του να επιτρέπεται στο Συμβούλιο να στερεί ένα πρόσωπο από δικαιώματα που έχει αποκτήσει δυνάμει μόνο της εθνικής νομοθεσίας:

Υπ' αυτή την έννοια έχει αποφανθεί το Δικαστήριο. Κατά τη γνώμη μου όμως (πάντοτε με επιφύλαξη κάθε ζητήματος που αφορά τη δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγενείας), δεν υπάρχει κανένας άλλος περιορισμός.

Δεν παραβλέπω επίσης ότι στην υπόθεση TRICHES το Δικαστήριο έκρινε ότι η ελευθερία του Συμβουλίου στο πλαίσιο του άρθρου 51 περιορίζεται στη λήψη μέτρων «αντικειμενικώς δικαιολογημένων.» Κατά τη γνώμη μου, όμως, τίποτα δεν επιτρέπει τον ισχυρισμό ότι υπό περιστάσεις όμοιες προς τα περιστατικά των εν λόγω υποθέσεων, το άρθρο 46, παράγραφος 3 του κανονισμού 1408/71 δεν πληροί αυτό τον όρο. Κατά συνέπεια, υιοθετώ την άποψη του LANDESVERSICHERUNGSANSTALT.

Προχωρώ στην έρευνα του τετάρτου ερωτήματος του SOZIALGERICHT.

Η σημασία των διμερών και πολυμερών συμβάσεων

Το SOZIALGERICHT διευκρινίζει στην παραπεμπτική του Διάταξη ποιες είναι οι διμερείς ή πολυμερείς συμβάσεις που θεωρεί ότι έχουν ενδεχομένως σημασία εν προκειμένω. Συνάγεται πάντως από τις παρατηρήσεις, τόσο τις γραπτές όσο και τις προφορικές, του LANDESVERSICHERUNGSANSTALT, καθώς και από τις προφορικές παρατηρήσεις της Επιτροπής ότι υπάρχουν δύο συμβάσεις, δηλαδή μια σύμβαση της 5ης Μαΐου 1953 μεταξύ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Ιταλικής Δημοκρατίας και οι προσωρινές ευρωπαϊκές συμφωνίες σχετικά με τα συστήματα κοινωνικής ασφαλίσεως της 10ης Μαΐου 1953 μεταξύ των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Υπάρχει ορισμένη διάσταση απόψεων μεταξύ του LANDESVERSICHERUNGSANSTALT και της Επιτροπής, ως προς την ερμηνεία των διατάξεων αυτών των συμβάσεων, καθόσον μπορούν να έχουν σημασία εν προκειμένω. Δεν θα εκφέρω γνώμη επ' αυτού του σημείου, επειδή το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο, στο πλαίσιο του άρθρου 177 να ερμηνεύει τέτοιες συμβάσεις — πρβλ. υπόθεση 75/63, HOEKSTRA κατά BESTUUR DER BEDRIJFSVERENIGING VOOR DETAILHANDEL EN AMBACHTEN (1964 ECR, σ. 353 έως 365) και την υπόθεση 28/68, CAISSE RÉGIONALE DE SÉCURITÉ SOCIALE DU NORD DE LA FRANCE κατά TORREKENS (1969 ECR, σ. 125, 6η και 22η σκέψη). Αρκεί να λεχθεί ότι οι δύο αυτές συμβάσεις ενσωματώθηκαν στη γερμανική νομοθεσία με ομοσπονδιακούς νόμους και ότι τόσο η μία όσο και η άλλη, όπως ενσωματώθηκαν, είναι δυνατό να παρέχουν στον GIULIANI, ανεξάρτητα από την κοινοτική νομοθεσία, δικαιώματα, όσον αφορά την καταβολή της γερμανικής του συντάξεως, αυτό δε παρόλο το γεγονός ότι είναι ιταλός υπήκοος που κατοικεί στην Ιταλία. Το άρθρο 59, παράγραφος 2 του γερμανικού συντάγματος απαιτεί να εντάσσονται οι διεθνείς συμφωνίες στην εθνική έννομη τάξη κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να εφαρμοστούν στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία.

Τα άρθρα 3, παράγραφοι 3, 6, 7 και 46, παράγραφος 4, του κανονισμού 1408/71 περιέχουν διατάξεις σχετικά με τη σχέση μεταξύ των συμβάσεων αυτών και του κανονισμού.

Όσον αφορά τη γερμανοϊταλική σύμβαση της 5ης Μαΐου 1953, οι σχετικές διατάξεις είναι αυτές που περιέχονται στα άρθρα 3, παράγραφος 3, 6 στοιχείο α και 7, παράγραφος 2 στοιχείο γ. Σύμφωνα με αυτές τις διατάξεις, η σύμβαση αντικαθίσταται από τον κανονισμό υπό την επιφύλαξη αυτών που ορίζονται στο παράρτημα 2 του κανονισμού. Πράγματι, το παράρτημα αυτό δι-

ευκρινίζει απλώς ορισμένες διατάξεις της συμβάσεως και, αν κατάλαβα καλά, δεν περιλαμβάνει αυτές που μπορούν να έχουν τη μεγαλύτερη σημασία στην υπόθεση GIULIANI. Στην υπόθεση 82/72, WALDER κατά BESTUUR DER SOCIALE VERZEKERINGSBANK (1973 ECR, σ. 599), το Δικαστήριο έκρινε ότι σε τέτοια περίπτωση οι διατάξεις της συμβάσεως αντικαθίστανται από τις διατάξεις του κανονισμού, ακόμη και αν οι προηγούμενες ήταν ευνοϊκότερες για τον ενδιαφερόμενο. Εν τούτοις, στην περίπτωση αυτή το Δικαστήριο ερμήνευσε απλώς τον κανονισμό. Δεν ανέκυψε ούτε ελήφθη υπόψη κανένα ζήτημα σχετικά με το κύρος της συμβάσεως ή με την ενδεχόμενη σημασία της εντάξεώς της στην εθνική νομοθεσία με εθνικό νόμο.

Όσον αφορά τις προσωρινές ευρωπαϊκές συμφωνίες της 11ης Δεκεμβρίου 1953, η κρίσιμη διάταξη του κανονισμού είναι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β. Το άρθρο αυτό ορίζει ότι ο κανονισμός «δεν θίγει τις υποχρεώσεις που απορρέουν» από τις συμφωνίες αυτές. Συνεπώς, οι συμφωνίες αυτές δεν εγείρουν κανένα πρόβλημα. Αν ο GIULIANI έχει δικαίωμα περισσότερο δυνάμει των συμφωνιών, παρά δυνάμει του κανονισμού, μπορεί να προβάλει σχετική αξίωση.

Η Επιτροπή μας επέστησε την προσοχή στην υπόθεση 187/73, CALLEMEYN κατά Βελγίου (1974 ECR, σ. 553), στην οποία το Δικαστήριο δέχτηκε ότι, στην αντίθετη περίπτωση, δηλαδή όταν ένα πρόσωπο έχει περισσότερα δικαιώματα δυνάμει του κανονισμού, παρά βάσει του συστήματος των ευρωπαϊκών προσωρινών συμφωνιών, υπερισχύει ο κανονισμός. Αν δεν πλανώμαι, η Επιτροπή υποστήριξε ότι απ' αυτό συνάγεται ότι, όταν το ενδιαφερόμενο πρόσωπο έχει περισσότερα δικαιώματα δυνάμει των συμφωνιών, παρά δυνάμει του κανονισμού, υπερισχύουν οι συμφωνίες. Δεν νομίζω, εντούτοις, ότι είναι αναγκαίο να προστρέξουμε σ' αυτή τη νομολογία για να φθάσουμε σ' αυτό το συμπέρασμα. Το συμπέρασμα αυτό απορρέει από το ίδιο το γράμμα του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β. Είναι ίσως ενδιαφέρον να υπομνησθεί ότι το άρθρο 46, παράγραφος 4, το οποίο ορίζει ότι όταν ένα πρόσωπο έχει δικαίωμα κατ' εφαρμογή των διατάξεων πολυμερούς συμβάσεως σε συνολικό ποσό παροχών λόγω αναπηρίας, κατώτερο από το ποσό που θα οφειλόταν δυνάμει του άρθρου 46, παράγραφοι 1 και 3, ο ενδιαφερόμενος δικαιούται το τελευταίο αυτό ποσό, δεν εφαρμόζεται στις παροχές που οφείλονται δυνάμει των προσωρινών ευρωπαϊκών συμφωνιών.

Για να επανέλθουμε στη γερμανοϊταλική σύμβαση, το ερώτημα που υποβάλλει το SOZIALGERICHT μπορεί να καθοριστεί ως εξής. Αν υποτεθεί ότι βάσει της γερμανικής νομοθεσίας, στην οποία εντάχθηκε η σύμβαση, ο GIULIANI είχε δικαίωμα περισσότερο κατ' εφαρμογή του κανονισμού, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 46, παράγραφος 3, το Συμβούλιο είχε την εξουσία να θεσπίσει μέτρα που να τον αποστερούν από αυτή την περισσότερο ευνοϊκή κατάσταση;

Το SOZIALGERICHT αναφέρεται σχετικώς στο άρθρο 234 της Συνθήκης. Αλλά, κατά τη γνώμη μου, το άρθρο αυτό είναι άσχετο εδώ, επειδή, σύμφωνα με το ίδιο το γράμμα του, δεν εφαρμόζεται παρά μόνο στις «συμβάσεις που συνήφθησαν... μεταξύ ενός ή περισσοτέρων κρατών μελών αφενός και ενός ή περισσοτέρων τρίτων χωρών αφετέρου». Το SOZIALGERICHT αναφέρεται επίσης σε μια απόφαση του BUNDESSOZIALGERICHT της 29ης Μαρτίου 1973 (AZ. 4 RJ 351/71). Αλλά, κατά τη γνώμη μου, παρόλο που η απόφαση αυτή είναι χωρίς αμφιβολία ορθή, είναι επίσης άσχετη εν προκειμένω. Η απόφαση αυτή είχε ως αντικείμενο μια διμερή σύμβαση μεταξύ της Γερμανίας και της Γαλλίας, ο ενδιαφερόμενος όμως, για τα δικαιώματα του οποίου επρόκειτο, παρόλο που είχε εργασθεί τόσο στη

Γερμανία όσο και στη Γαλλία, ήταν αμερικανός υπήκοος, έτσι ώστε δεν ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71, κατά το άρθρο 2 του οποίου η εφαρμογή του περιορίζεται στους υπηκόους των κρατών μελών.

Η σκέψη στην οποία στηρίζεται το ερώτημα του SOZIALGERICHT νομίζω πάντως ότι ευσταθεί. Ο συλλογισμός που ακολούθησε το Δικαστήριο στις αποφάσεις του επί των υποθέσεων PETRONI και STREHL έγκειται στο ότι το άρθρο 51 της Συνθήκης παρέχει στο Συμβούλιο την εξουσία (και την υποχρέωση) «να θεσπίσει στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως τα αναγκαία μέτρα για την εγκαθίδρυση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων», όχι όμως ότι εξουσιοδοτεί το Συμβούλιο να νομοθετεί σε βάρος των εργαζομένων που ασκούν τα δικαιώματά τους της ελεύθερης κυκλοφορίας. Ο συλλογισμός αυτός πρέπει επίσης να ισχύει και εν προκειμένω, ελάχιστη δε σημασία έχει ότι το πλεονέκτημα που το Συμβούλιο με τη νομοθεσία του προσπαθεί να αφαιρέσει από τους εργαζομένους απορρέει μόνο από την εθνική νομοθεσία ή την εθνική νομοθεσία στην οποία ενσωματώθηκε μια διεθνής σύμβαση και, ας το προσθέσω, ελάχιστη σημασία έχει ότι η ενσωμάτωση αυτή γίνεται με εθνικό νόμο ή απλώς επειδή το σύνταγμα του συγκεκριμένου κράτους μέλους είναι «μονιστικό». Συνειδητοποιώ ότι το συμπέρασμα αυτό βρίσκεται, λόγω των αποτελεσμάτων του, σε αντίφαση με την απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στην υπόθεση WALDER, το θεωρώ όμως αναπόφευκτο και έχω ήδη αναφέρει τους λόγους, για τους οποίους η απόφαση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ακαταμάχητη στο σημείο αυτό. Η απόφαση που εκδόθηκε στην υπόθεση DUFFY (που ήδη αναφέρθηκε) μου φαίνεται σημαντικότερη: στην απόφαση αυτή το Δικαστήριο εξομοίωσε ρητά, στην ενάτη σκέψη, «τις ιδιαίτερες συμβάσεις μεταξύ των κρατών μελών» προς την εθνική νομοθεσία, διατυπώνοντας τον κανόνα ότι οι κοινοτικοί κανονισμοί δεν μπορούν να μειώσουν τα δικαιώματα που έχουν αποκτήσει οι εργαζόμενοι κατ' εφαρμογή αυτής της νομοθεσίας.

Πρόταση επί της υποθέσεως GIULIANI

Κατά συνέπεια, σας προτείνω κύριοι δικαστές, να απαντήσετε στα ερωτήματα που υπέβαλε στο Δικαστήριο το SOZIALGERICHT, κρίνοντας ως εξής:

1) Το άρθρο 46, παράγραφος 3 του κανονισμού 1408/71 του Συμβουλίου είναι ασυμβίβαστο με το άρθρο 51 της Συνθήκης, καθόσον επιβάλλει περιορισμό της σωρεύσεως των δύο παροχών που αποκτήθηκαν σε διαφορετικά κράτη μέλη μέσω μειώσεως του ποσού της παροχής που αποκτήθηκε δυνάμει της νομοθεσίας μόνο ενός κράτους μέλους.

2) Προς το σκοπό αυτό:

α) μια παροχή δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποκτήθηκε δυνάμει της νομοθεσίας μόνο ενός κράτους μέλους, εφόσον ο δικαιούχος δεν μπορεί να ζητήσει την καταβολή της, παρά επικαλούμενος το άρθρο 10 του κανονισμού·

β) μια παροχή πρέπει να θεωρηθεί ότι αποκτήθηκε δυνάμει της νομοθεσίας ενός μόνο κράτους μέλους, εφόσον ο δικαιούχος μπορεί να ζητήσει την καταβολή της δυνάμει αυτής της νομοθεσίας, εφόσον στη νομοθεσία αυτή περιέχεται διμερής σύμβαση στην οποία εφαρμόζεται το άρθρο 6, στοιχείο α του κανονισμού.

3) Ο κανονισμός δεν θίγει τις υποχρεώσεις των κρατών μελών που απορρέουν από

τις προσωρινές ευρωπαϊκές συμφωνίες της 11ης Δεκεμβρίου 1953, σχετικά με την κοινωνική ασφάλιση που συνήφθησαν μεταξύ των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, όταν οι διατάξεις αυτών των συμφωνιών είναι ευνοϊκότερες για τους ενδιαφερόμενους εργαζομένους από τις διατάξεις του κανονισμού.

Προχωρώ στην έρευνα των βελγικών υποθέσεων.

Βελγικές υποθέσεις

Το ζήτημα που ανακύπτει σ' αυτές

Θυμάστε, κύριοι δικαστές, ότι στην υπόθεση STREHL, το Δικαστήριο ζήτησε από το Συμβούλιο και την Επιτροπή να του παράσχουν τις πληροφορίες που διέθεταν ως προς τα αποτελέσματα της αποφάσεως που εκδόθηκε στην υπόθεση PETRONI σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού 1408/71 από τους αρμόδιους εθνικούς φορείς κοινωνικής ασφαλίσεως. Το Συμβούλιο δεν ανταποκρίθηκε σ' αυτό, η Επιτροπή όμως παρέσχε πληροφορίες. Ανεξάρτητα από το πρόβλημα που αφορά τις προηγούμενες υποθέσεις, από την απάντηση αυτή συνάγεται ότι:

1) Όλα τα κράτη μέλη είχαν δώσει στους φορείς τους την εντολή να μην εφαρμόζουν πλέον το άρθρο 46, παράγραφος 3·

2) η συζήτηση στο πλαίσιο της διοικητικής επιτροπής για την κοινωνική ασφάλιση των διακινουμένων εργαζομένων (που δημιουργήθηκε με το άρθρο 80 του κανονισμού 1408/71) κατέληξε στο ότι η απόφαση που εκδόθηκε στην υπόθεση PETRONI δεν δημιουργούσε καμιά δυσκολία, όταν οι οικείες νομοθεσίες σε ορισμένη περίπτωση υπάγονται όλες στον τύπο Β (δηλαδή εξαρτούν το ύψος των παροχών από τη διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως) εκτός αν μια από αυτές λαμβάνει υπόψη πλασματικές περιόδους ασφαλίσεως·

3) σε περίπτωση που οι εφαρμοστέες νομοθεσίες αποτελούν συνδυασμό του τύπου Β και του τύπου Α (το ύψος της παροχής στην τελευταία αυτή περίπτωση είναι ανεξάρτητο από τη διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως) οι εκπρόσωποι των κρατών μελών που εφαρμόζουν νομοθεσία του τύπου Α προέβαλαν ότι η αδυναμία εφαρμογής του άρθρου 46, παράγραφος 3 συνεπάγεται αδικαιολόγητη σώρευση των παροχών που πρέπει, κατά τη γνώμη τους, να εμποδιστεί με τη θέσπιση καταλλήλων διατάξεων στη νομοθεσία τους. Η Επιτροπή αμφισβήτησε αυτή τη γνώμη για το λόγο ότι είναι ασυμβίβαστη με το άρθρο 12, παράγραφος 2 του κανονισμού 1408/71.

Μεταξύ των εγγράφων που προσκομίστηκαν στην υπόθεση MURA περιέχεται ένα σημείωμα της 5ης Μαΐου 1976 που καταρτίστηκε από τη γραμματεία της συμβουλευτικής επιτροπής για την κοινωνική ασφάλιση των διακινουμένων εργαζομένων (που δημιουργήθηκε με το άρθρο 82 του κανονισμού), το οποίο επιβεβαιώνει τις πληροφορίες που έδωσε κατ' αυτό τον τρόπο στο Δικαστήριο η Επιτροπή.

Το σημείωμα αναφέρει ειδικότερα ότι τα κράτη μέλη που επιθυμούν να εφαρμόσουν αντισωρευτικές διατάξεις στην εθνική νομοθεσία στηρίζονται στις αποφάσεις που εκδόθηκαν στην υπόθεση 12/67, GUISSART κατά Βελγίου (ECR 1965, σ. 552 έως 563),

στην υπόθεση 140/74, υπόθεση MANCUSO (ECR 1973, σ. 1449, στη σελίδα 1456 — δέκατη ογδόη σκέψη της απόφασης) και στην υπόθεση MASSONET (που ήδη αναφέρθηκε, πρβλ. την εικοστή έκτη και εικοστή ογδόη σκέψη της απόφασης). Στην υπόθεση STREHL διατύπωσα τη γνώμη ότι, ενόψει αυτής της νομολογίας, είναι σαφές ότι κράτος μέλος που εφαρμόζει νομοθεσία του τύπου Β, επιτρέποντας τον υπολογισμό υπέρ ενός εργαζομένου πλασματικών περιόδων ασφαλίσεως, έχει την ευχέρεια να εμποδίσει με τη νομοθεσία αυτή τη σώρευση των περιόδων αυτών με πραγματικές περιόδους ασφαλίσεως που συμπληρώθηκαν από τον ίδιο εργαζόμενο σε άλλο κράτος μέλος. Δεν εξέτασα το ζήτημα αν η νομολογία αυτή καλύπτει και την περίπτωση κράτους μέλους που εφαρμόζει νομοθεσία του τύπου Α. Πρόκειται, κύριοι δικαστές, κατά κάποιο τρόπο για το ζήτημα που καλείσθε να επιλύσετε εν προκειμένω. Λέγω «κατά κάποιο τρόπο», επειδή η νομολογία αυτή αφορά την ερμηνεία του άρθρου 11 του κανονισμού 3, ενώ η διάταξη για την οποία πρόκειται εδώ, είναι η διάταξη που την αντικατέστησε, δηλαδή το άρθρο 12 του κανονισμού 1408/71. Εν τούτοις, δεν νομίζω ότι οι σχετικές διατάξεις του άρθρου 12, δηλαδή της παραγράφου 2, διαφέρουν αισθητά από τις διατάξεις της αντίστοιχης παραγράφου (παραγράφου 2) του άρθρου 11.

Το άρθρο 12, παράγραφος 2, ορίζει τα εξής:

«2. Οι διατάξεις περί μειώσεως, αναστολής ή καταργήσεως, πρου προβλέπονται από τη νομοθεσία κράτους μέλους σε περίπτωση σωρεύσεως μίας παροχής με άλλες παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως ή με άλλα εισοδήματα, εφαρμόζονται εις βάρος του δικαιούχου, ακόμη και αν πρόκειται περί παροχών που εκτήθησαν δυνάμει της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους ή περί εισοδημάτων που εκτήθησαν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους. Ο κανών αυτός δεν ισχύει, όταν ο δικαιούχος λαμβάνει παροχές της ίδιας φύσεως για αναπηρία, γήρας, θάνατο (συντάξεις) ή επαγγελματική ασθένεια που καταβάλλονται από τους φορείς δύο ή περισσοτέρων κρατών μελών σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 46, 50, 51 ή του άρθρου 60, παράγραφος 1, περίπτωση β).»

Στις παρούσες υποθέσεις δεν χρειάζεται να ασχοληθούμε με τις παραπομπές στα άρθρα 50, 51 και 60, παράγραφος 1, εδάφιο β.

Η εθνική νομοθεσία για την οποία πρόκειται εδώ είναι η βελγική νομοθεσία σχετικά με τις συντάξεις λόγω αναπηρίας των εργατών ορυχείων, με την εφαρμογή της οποίας είναι επιφορτισμένο το FNROM. Καθόσον έχει σημασία για τις παρούσες υποθέσεις, η νομοθεσία αυτή περιέχεται κατ' ουσία σε ένα βασιλικό διάταγμα της 19ης Νοεμβρίου 1970 (*MONITEUR BELGE* της 26.11.1970). Είναι πολύπλοκη και οι επιπτώσεις της αποτέλεσαν από ορισμένες απόψεις αντικείμενο συζητήσεων. Πάντως, φαίνεται ότι γίνονται γενικώς δεκτά τα ακόλουθα σημεία: Κατά το άρθρο 1 του βασιλικού διατάγματος, ο εργάτης ορυχείου δικαιούται σύνταξη λόγω αναπηρίας αν, εφόσον έχει εργασθεί υπό την ιδιότητα αυτή τουλάχιστο 10 έτη, περιέλθει σε κατάσταση ανικανότητας προς κανονική εργασία. Η δοκιμαστική περίοδος των 10 ετών μειώνεται σε 5 έτη στην περίπτωση εργάτη ορυχείου που εργάζεται κάτω από το έδαφος, αυτό δε υπό ορισμένες περιστάσεις. Κατά το άρθρο 4, το ύψος της συντάξεως καθορίζεται σε ετήσιο ποσό που εκφράζεται σε βελγικά φράγκα, το οποίο μπορεί να ποικίλει μόνο αναλόγως αν ο συγκεκριμένος εργάτης ορυχείου εργάζεται κάτω από το έδαφος ή στην επιφάνεια και αναλόγως αν είναι έγγαμος ή όχι. Το ποσό δεν ποικίλλει ανάλογα με τη διάρκεια της εργασίας του ή τη διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως.

Το άρθρο 23 περιέχει μια σειρά διατάξεων σχετικά με τη σώρευση των παροχών. Η παράγραφος 1 αυτού του άρθρου ορίζει ειδικότερα ότι η σύμβαση λόγω αναπηρίας που χορηγείται δυνάμει του βασιλικού διατάγματος δεν μπορεί να σωρευτεί με μια ή περισσότερες συντάξεις λόγω αποχωρήσεως ή αναπηρίας παρά μόνο μέχρι του ετησίου ποσού της συντάξεως που καθορίζει το άρθρο 4 για τους εργάτες ορυχείου που εργάζονται κάτω από το έδαφος, είτε είναι έγγαμοι είτε όχι, αναλόγως των περιπτώσεων. Φαίνεται ότι κατά το βελγικό δίκαιο η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνευτεί υπό την έννοια ότι εφαρμόζεται σε όλες τις άλλες συντάξεις λόγω αποχωρήσεως ή αναπηρίας, οι οποίες υφίστανται είτε δυνάμει της βελγικής νομοθεσίας είτε δυνάμει οποιασδήποτε αλλοδαπής νομοθεσίας. Το άρθρο 23, παράγραφος 4 περιέχει διατάξεις που περιορίζουν την αναλογία, κατά την οποία οι συμβάσεις λόγω αναπηρίας που καταβάλλονται δυνάμει του βασιλικού διατάγματος μπορούν να σωρευτούν με παροχές που χορηγούνται λόγω εργατικών ατυχημάτων ή επαγγελματικής νόσου.

Το δικαίωμα συντάξεως δυνάμει του βασιλικού διατάγματος δεν εξαρτάται κατά κανένα τρόπο από την ιθαγένεια ή την κατοικία του συγκεκριμένου εργαζομένου, έτσι ώστε να μην ανακύπτει στις υποθέσεις αυτές κανένα από τα προβλήματα που ανακύπτουν στην υπόθεση GIULIANI.

Πράγματι, οι τρεις προσφεύγοντες κατοικούν στο Βέλγιο.

Το ζήτημα που ανακύπτει έτσι στις υποθέσεις αυτές είναι αν το άρθρο 12, παράγραφος 2 του κανονισμού 1408/71 εμποδίζει ή όχι την εφαρμογή από το FNROM του άρθρου 23, παράγραφος 1 του βασιλικού διατάγματος στις συντάξεις που καταβάλλονται δυνάμει της νομοθεσίας άλλων κρατών μελών.

Υπόθεση MANZONI

Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης MANZONI συνοψίζονται ως εξής.

Ο MANZONI γεννήθηκε στις 5 Οκτωβρίου 1930. Εργάστηκε στην Ιταλία από το Σεπτέμβριο 1944 μέχρι τον Ιούλιο 1950 (δηλαδή όταν ήταν κάτω των 20 ετών) και στο Βέλγιο, ως εργάτης ορυχείου κάτω από το έδαφος, από το 1952 έως το 1972, οπότε περιήλθε σε κατάσταση ανικανότητας προς εργασία. Το FNROM του χορήγησε από την 1η Δεκεμβρίου 1972 πλήρη σύνταξη κατ' εφαρμογή του βασιλικού διατάγματος βάσει αποκλειστικώς της βελγικής νομοθεσίας.

Τον Νοέμβριο 1974, ο αρμόδιος ιταλικός φορέας τελείωσε την εξέταση της περίπτωσής του και του χορήγησε ιταλική σύνταξη λόγω αναπηρίας αναδρομικά από την 1η Δεκεμβρίου 1972. Φαίνεται ότι η εν λόγω ιταλική νομοθεσία είναι του τύπου Β και ότι ο MANZONI απέκτησε συνταξιοδοτικά δικαιώματα βάσει του συνυπολογισμού και του αναλογικού επιμερισμού σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 45 και 46, παράγραφος 2 του κανονισμού 1408/71. Το FNROM, αφού πληροφορήθηκε τη χορήγηση στο MANZONI ιταλικής συντάξεως, προέβη στην επανεξέταση του φακέλου του και, κατά υποτιθέμενη εφαρμογή του άρθρου 46, παράγραφος 3, μείωσε κατ' αρχή τη βελγική του σύνταξη κατ' αναλογία του ύψους της ιταλικής του συντάξεως. Λέγω «κατ' αρχή», επειδή οι υπολογισμοί ήταν περίπλοκοι, λόγω της ανάγκης να ληφθούν υπόψη, σύμφωνα με το άρθρο 23, παρά-

γραφος 4 του διατάγματος, οι παροχές που δικαιούταν ο MANZONI επίσης στο Βέλγιο λόγω της επαγγελματικής του νόσου (SILICOSE). Για το λόγο αυτό δεν θα απαριθμήσω όλα τα σχετικά εν προκειμένω στοιχεία. Αναλύονται σε ένα «συμπληρωματικό σημείωμα» που συντάχτηκε επ' ονόματι του MANZONI και προσκομίστηκε στη γραμματεία στις 29 Μαρτίου 1977. Το σημείωμα αυτό αναφέρει ως καθαρό αποτέλεσμα μείωση της συντάξεως του MANZONI κατά 3 562 βελγικά φράγκα, χωρίς τιμαριθμική αναπροσαρμογή. Η τελική απόφαση του FNROM με την οποία έγινε η μείωση έχει ημερομηνία 9 Δεκεμβρίου 1975 και ζητεί από τον MANZONI την απόδοση 12 523 BFR ως αχρεωστήτως καταβληθείσας σύνταξης στο παρελθόν. Ο MANZONI άσκησε προσφυγή κατά της αποφάσεως αυτής στο δικαστήριο εργατικών διαφορών de CHARLEROI, στηριζόμενος στην απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στην υπόθεση PETRONI.

Η Διάταξη του παραπέμποντος δικαστηρίου δεν θέτει κανένα ζήτημα για το άρθρο 12, παράγραφος 2 του κανονισμού 1408/71. Ο εκπρόσωπος του MANZONI ανέφερε ότι είχε προτείνει ένα τέτοιο ερώτημα στο Δικαστήριο, αλλά δεν εισακούστηκε. Η εξήγηση έγκειται, νομίζω, στη φύση των επιχειρημάτων που προβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου από το FNROM. Για να γίνουν καταληπτά πρέπει να υπομνησθεί ότι το δικαστήριο εργατικών διαφορών εξέτασε την υπόθεση MANZONI πριν εκδώσει το Δικαστήριο την απόφασή του στην υπόθεση STREHL. Πράγματι, το μεγαλύτερο μέρος της γραπτής διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου είχε ήδη περατωθεί. Εντούτοις, κατά το τέλος της συνεδριάσεως ενώπιον του Δικαστηρίου έγινε δεκτό ή, εν πάση περιπτώσει, έγινε φανερό, κατόπιν των ερωτήσεων που έθεσαν στο Συμβούλιο δύο από εσάς, κύριοι δικαστές, και από εμένα τον ίδιο, ότι το πραγματικό ζήτημα στην υπόθεση ήταν τα αποτελέσματα του άρθρου 12, παράγραφος 2. Πάντως, πρέπει βεβαίως να εξετάσω, αν και όσο το δυνατό σύντομα, τα συγκεκριμένα ερωτήματα που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο από το παρεπέμπον δικαστήριο και το συλλογισμό του FNROM (που υποστηρίζεται από τη Βελγική Κυβέρνηση) που έδωσε αφορμή για τα ερωτήματα.

Το FNROM προβάλλει δύο επιχειρήματα, τα οποία, καίτοι συμπλέκονται, είναι διαφορετικά. Το πρώτο επιχείρημα είναι ότι ως προς την υπόθεση PETRONI μπορεί να γίνει διάκριση, επειδή αφορούσε σύνταξη λόγω αποχωρήσεως, ενώ στην παρούσα υπόθεση πρόκειται για σύνταξη λόγω αναπηρίας.

Το δεύτερο επιχείρημα στηρίζεται στον ισχυρισμό (που το παραπέμπον δικαστήριο φαίνεται να υιοθετεί) ότι η σύνταξη λόγω αναπηρίας που χορηγείται δυνάμει του βασιλικού διατάγματος αντιστοιχεί στη σύνταξη λόγω αποχωρήσεως που καταβάλλεται στους εργάτες ορυχείων δυνάμει της σχετικής βελγικής νομοθεσίας λόγω πλήρους σταδιοδρομίας 30 ετών. Με αυτή τη βάση το FNROM υποστήριξε ότι, όταν, όπως εν προκειμένω, ο δικαιούχος έχει εργασθεί στα βελγικά ορυχεία τουλάχιστον 30 έτη και ότι, κατά τη διάρκεια ενός μέρους της περιόδου των 30 ετών που προηγείται της ανικανότητάς του, έχει εργαστεί και ασφαλιστεί αλλού, η περίοδος κατά την οποία είχε εργαστεί και ασφαλιστεί αλλού πρέπει να θεωρηθεί ως περίοδος πραγματικής ασφαλίσεως που προστίθεται στην πλασματική περίοδο ασφαλίσεως που του αναγνωρίζεται δυνάμει της βελγικής νομοθεσίας. Υπό αυτές τις περιστάσεις, δήλωσε το FNROM, ο συλλογισμός που ακολούθησε το Δικαστήριο σε ορισμένο αριθμό υποθέσεων δείχνει ότι η αρχή, στην οποία στηρίζεται η απόφαση που εκδόθηκε στην υπόθεση PETRONI, δεν εφαρμόζεται. Οι υποθέσεις αυτές, όπως συνάγεται από τη Διάταξη περί παραπομπής, ήταν η υπόθεση 1/67, CIECHELSKI (ECR 1967, σ. 235), η υπόθεση GUISSART (που ήδη αναφέρθηκε), η υπόθεση DUFFY (που ήδη αναφέρθηκε), η

υπόθεση 27/71, KELLER (ECR 1971, σ. 885) και η υπόθεση 191/73, NIEMANN (ECR 1974, σ. 571 — έκτη σκέψη της αποφάσεως).

Τα ερωτήματα που υπέβαλε στο Δικαστήριο το παραπέμπον δικαστήριο και που αντικατοπτρίζουν, όπως παρατήρησα, τα επιχειρήματα αυτά, έχουν ως εξής:

«1) Υπό το σύστημα συντάξεως *λόγω αναπηρίας* των εργατών ορυχείων, όπως συνάγεται ήδη από το βασιλικό διάταγμα της 19ης Νοεμβρίου 1970 και των τροποποιητικών διαταγμάτων που ακολούθησαν, η μείωση της συντάξεως που χορηγείται από το Βέλγιο συνεπεία πλεονεκτημάτων που χορηγούνται από άλλα κράτη μέλη, μείωση η οποία διενεργείται κατ' εφαρμογή του άρθρου 46, παράγραφος 3 του κανονισμού ΕΟΚ 1408/71, είναι σύμφωνη με το άρθρο 51 της Συνθήκης της Ρώμης;

2) Οι αρμόδιοι φορείς μπορούν να μειώσουν τις παροχές τους βάσει του άρθρου 46, παράγραφος 3, όταν η σώρευση των παροχών που χορηγούνται από τα διάφορα κράτη μέλη έχει ως συνέπεια τη χορήγηση πλεονεκτημάτων που παρέχονται δυνάμει των *επικαλυπτομένων* περιόδων ασφαλίσεως;»

Εν τούτοις, η Επιτροπή και ο εκπρόσωπος του MANZONI επικαλέστηκαν επίσης την υπόθεση MANCUSO (που ήδη αναφέρθηκε). Η άποψη που υποστηρίζει το FNROM, εν πάση περιπτώσει όπως αναπτύχθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου, ήταν ακριβώς η θέση που στηρίζεται στα διαφορετικά χαρακτηριστικά των συντάξεων λόγω αποχωρήσεως αφενός και των συντάξεων λόγω αναπηρίας αφετέρου, η οποία εκτέθηκε τόσο παραστατικά από το γενικό εισαγγελέα TRABUCCHI στην υπόθεση MANCUSO, την οποία όμως το Δικαστήριο απέρριψε στην υπόθεση αυτή. Το FNROM, (και η Βελγική Κυβέρνηση) προέβαλαν ότι η υπόθεση MANCUSO μπορεί να θεωρηθεί ότι διαφέρει, επειδή κρίθηκε κατ' εφαρμογή του κανονισμού 3, ο οποίος δεν περιείχε καμία παρόμοια διάταξη με το άρθρο 46, παράγραφος 3, και επειδή αναφερόταν στη δυνατότητα εφαρμογής των μεθόδων συνυπολογισμού και αναλογικού επιμερισμού, για τις οποίες δεν πρόκειται στην παρούσα υπόθεση. Εν τούτοις, ο συλλογισμός του Δικαστηρίου, καθόσον αρνήθηκε να κάνει διάκριση μεταξύ των συντάξεων λόγω αποχωρήσεως και των συντάξεων λόγω αναπηρίας, δεν στηρίζεται σε τέτοιες σκέψεις. Λίγη δε σημασία έχει για ποια είδη παροχών πρόκειται, εφόσον οι αποφάσεις που εκδόθηκαν στις υποθέσεις PETRONI και STREHL στηρίζονται, όπως είπα, στην αρχή ότι το Συμβούλιο δεν έχει εξουσία από το άρθρο 51 της Συνθήκης να αποφασίσει μείωση παροχής που χορηγείται από την εθνική μόνο νομοθεσία.

Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, η Επιτροπή δεν παρέλειψε βεβαίως να υπογραμμίσει ότι η υπόθεση STREHL αφορούσε σύνταξη λόγω αναπηρίας και στην πραγματικότητα σύνταξη που χορηγείται δυνάμει του επιμάχου εν προκειμένω συστήματος. Πρέπει πάντως να λεχθεί με κάθε αμεροληψία ότι στην υπόθεση STREHL το ζήτημα αν η υπόθεση αυτή μπορούσε για το λόγο αυτό να θεωρηθεί ότι διαφέρει από την υπόθεση PETRONI δεν ανέκυψε ούτε εξετάστηκε ποτέ.

Όσον αφορά το δεύτερο ζήτημα, έγινε διεξοδική συζήτηση αν υπάρχει, στο πλαίσιο της ισχύουσας βελγικής νομοθεσίας, ο συσχετισμός μεταξύ του ύψους της συντάξεως λόγω αναπηρίας εργάτη ορυχείου και του ύψους της συντάξεως λόγω αποχωρήσεως που λαμβάνει μετά 30 έτη εργασίας ή κάθε άλλης περιόδου. Αν εννόησα καλώς, ο εκπρόσωπος του MANZONI και η Επιτροπή παραδέχτηκαν ότι υπήρχε τέτοιος συσχετισμός υπό το καθεστώς της προηγούμενης νομοθεσίας. Πράγματι, αυτό απορρέει από

την απόφαση που εξέδωσε το βελγικό Ακυρωτικό στην υπόθεση VITTORINO κατά FNROM (2 Οκτωβρίου 1974, αρ. R.G. 5059), στην οποία αναφέρθηκα. Παρατηρήθηκε όμως, ότι η νομοθεσία, στην οποία στηρίχτηκε αυτή η απόφαση έχει καταργηθεί και ότι η κατάσταση είναι διαφορετική στην περίπτωση συντάξεων που χορηγούνται κατ' εφαρμογή του βασιλικού διατάγματος της 19ης Νοεμβρίου 1970. Δεν προτείνω, κύριοι δικαστές, να εξεταστεί η αρκετά περίπλοκη βελγική νομοθεσία, στην οποία αναφέρθηκε η συζήτηση, παρόλο που είμαι ευγνώμων στους εκπροσώπους της Επιτροπής και του MANZONI, οι οποίοι την εξέθεσαν. Ως προς το πρόβλημα που συνδέεται με τη βελγική νομοθεσία, δεν μπορώ να εκφέρω οποιαδήποτε γνώμη σχετικώς. Υποθέτω, ακολουθώντας το FNROM, ότι τα αποτελέσματα που παράγει η εν λόγω νομοθεσία είναι αυτά που αυτό περιέγραψε.

Νομίζω, πάντως, ότι η γνώμη του FNROM δεν ευσταθεί. Η άποψη που υιοθέτησε το Δικαστήριο στις υποθέσεις που αναφέρονται στη Διάταξη περί παραπομπής δεν μπορεί βεβαίως να τη στηρίξει. Όλες αυτές οι υποθέσεις αφορούν, καθόσον έχουν σχετικώς σημασία, την ενδεχόμενη σώρευση περιόδων ασφαλίσεως σε περίπτωση, όπου η διάρκειά τους είναι καθοριστική για τον υπολογισμό μιας παροχής. Όπως τόνισα, το δικαίωμα παροχής εξαρτάται εν προκειμένω αποκλειστικά από τη συμπλήρωση δοκιμαστικής περιόδου 10 ετών και, αφού το δικαίωμα αυτό αποκτηθεί με τη συμπλήρωση αυτής της περιόδου, το ύψος της παροχής δεν εξαρτάται κατά κανένα τρόπο από τη διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως. Ο MANZONI εργάστηκε πράγματι στα βελγικά ορυχεία επί 20 έτη και η περίοδος, κατά την οποία εργάστηκε στην Ιταλία κατά τη διάρκεια της εφηβείας του δεν επικαλύπτεται από τα έτη αυτά. Το γεγονός ότι η περίοδος αυτή δεν υπολογίζεται διευκρινίστηκε σαφώς από τον εκπρόσωπο του MANZONI, όταν ανέφερε, κατά τη συνεδρίαση, (χωρίς να αντικρουσθεί από τον εκπρόσωπο του FNROM, ούτε από τον εκπρόσωπο της Βελγικής Κυβερνήσεως) ότι κατά την ισχύουσα βελγική νομοθεσία οι περίοδοι εργασίας που συμπληρώθηκαν πριν από την ηλικία των 20 ετών δεν λαμβάνονται υπόψη.

Κατά συνέπεια, θεωρώ ότι το πραγματικό πρόβλημα στην υπόθεση αυτή είναι αν το άρθρο 12, παράγραφος 2 του κανονισμού 1408/71 εμποδίζει το FNROM να επικαλεσθεί το άρθρο 23, παράγραφος 1 του βασιλικού διατάγματος. Το ζήτημα όμως αυτό δεν θίγεται στη Διάταξη περί παραπομπής, παρόλο που αναφέρεται στη Διάταξη περί παραπομπής στην υπόθεση GRECO η οποία, όπως είπα, εκδόθηκε επίσης από το δικαστήριο εργατικών διαφορών de CHARLEROI.

Κατά συνέπεια, προτείνω στα ερωτήματα που υπέβαλε στο Δικαστήριο το παραπέμπον δικαστήριο στην υπόθεση MANZONI να δοθούν οι εξής απαντήσεις:

1) Το άρθρο 46, παράγραφος 3 του κανονισμού 1408/71 του Συμβουλίου είναι ασυμβίβαστο με το άρθρο 51 της Συνθήκης, καθόσον επιβάλλει περιορισμό της σωρεύσεως δύο παροχών λόγω αναπηρίας που αποκτήθηκαν σε διαφορετικά κράτη μέλη μέσω μειώσεως του ύψους της παροχής που αποκτήθηκε δυνάμει της εθνικής μόνο νομοθεσίας.

2) Το γεγονός ότι η προαναφερόμενη παροχή μπορεί να αποκτηθεί δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας του συγκεκριμένου κράτους μέλους μέσω συμπληρώσεως δοκιμαστικής περιόδου βραχύτερης από αυτή που απαιτείται δυνάμει της νομοθεσίας του ίδιου κράτους μέλους για την απόκτηση συντάξεως λόγω αποχωρήσεως αντιστοίχου ποσού είναι χωρίς σημασία.

Εισέρχομαι, τέλος, στις υποθέσεις MURA και GRECO.

Υποθέσεις MURA και GRECO

Στην υπόθεση MURA τα πραγματικά περιστατικά έχουν ως εξής.

Ο MURA γεννήθηκε στις 28 Οκτωβρίου 1937. Εργάστηκε ως εργάτης ορυχείου στη Γαλλία από το 1957 έως το 1962 και στο Βέλγιο από το 1963 έως το 1973, ημερομηνία κατά την οποία περιήλθε σε κατάσταση ανικανότητας προς εργασία. Το FNROM του χορήγησε από την 1η Νοεμβρίου 1973 πλήρη σύνταξη λόγω αναπηρίας κατ' εφαρμογή του βασιλικού διατάγματος της 19ης Νοεμβρίου 1970 βάσει αποκλειστικά της βελγικής νομοθεσίας. Έλαβε επίσης, από την ίδια ημερομηνία, γαλλική σύνταξη λόγω αναπηρίας βάσει της περιόδου ασφαλίσεως που συμπλήρωσε στη Γαλλία. Απέκτησε δικαίωμα γι' αυτή τη σύνταξη χάρη στο συνυπολογισμό και τον αναλογικό επιμερισμό που έγιναν κατ' εφαρμογή των άρθρων 45 και 46, παράγραφος 2. Όπως φαίνεται, η γαλλική νομοθεσία σχετικά με τις συντάξεις λόγω αναπηρίας των εργατών ορυχείων είναι του τύπου Β, διαφορετικά από το μεγαλύτερο μέρος των γαλλικών νόμων σχετικά με τις παροχές λόγω αναπηρίας. Το FNROM, αφού πληροφορήθηκε τη χορήγηση γαλλικής συντάξεως στο MURA, μείωσε τη βελγική σύνταξη κατά υποτιθέμενη εφαρμογή του άρθρου 46, παράγραφος 3. Και εδώ ακόμη τα αριθμητικά στοιχεία είναι περίπλοκα, λόγω του ότι ο MURA έχει επίσης και στο Βέλγιο δικαίωμα παροχών λόγω επαγγελματικών νόσων για τις οποίες εφαρμόζεται το άρθρο 23, παράγραφος 4 του βασιλικού διατάγματος. Η οριστική απόφαση του FNROM, έχει ημερομηνία 24 Μαρτίου 1975 και ορίζει ότι ο MURA υποχρεούται να επιστρέψει ποσό 10 181 BFR που αντιστοιχεί στις αχρεωστήτως καταβληθείσες συντάξεις που είχε λάβει. Ο MURA άσκησε προσφυγή κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του δικαστηρίου εργατικών διαφορών de MONS, το οποίο, συμμορφούμενο με την απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στην υπόθεση PETRONI, ακύρωσε την απόφαση και δέχτηκε ότι ο MURA είχε δικαίωμα, χωρίς μείωση, βελγικής συντάξεως. Το FNROM άσκησε τότε έφεση ενώπιον του δικαστηρίου εργατικών διαφορών de MONS. Το FNROM υποστήριξε ενώπιον αυτού του δικαστηρίου την άποψή του που στηρίζεται στη σκέψη ότι βάσει της βελγικής νομοθεσίας, σύνταξη λόγω αναπηρίας εργάτη ορυχείου αντιστοιχεί σε σύνταξη λόγω αποχωρήσεως που χορηγείται για 30 έτη εργασίας. Το δευτεροβάθμιο αυτό δικαστήριο εργατικών διαφορών δεν φαίνεται να εντυπωσιάστηκε από αυτό το επιχείρημα. Εξάλλου, το δικαστήριο αυτό διέθετε αντίγραφο του σημειώματος που έχω ήδη αναφέρει της γραμματείας της συμβουλευτικής επιτροπής για την κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων. Στην Διάταξη περί παραπομπής του δικαστηρίου εργατικών διαφορών αναφέρεται ότι:

«Το πραγματικό ζήτημα που ανακύπτει στην υπόθεση αυτή είναι αν το άρθρο 12 του κανονισμού 1408/71 που επιτρέπει τη σώρευση των παροχών υπερισχύει των εσωτερικών "αντισωρευτικών" κανόνων, στην περίπτωση που οι κοινοτικοί κανόνες έχουν ως αποτέλεσμα να ευνοούν το διακινούμενο εργαζόμενο σε σχέση με τον εγκατεστημένο στο οικείο κράτος μέλος εργαζόμενο.»

Αυτό ακριβώς το ζήτημα σας ζητεί να επιλύσετε η Διάταξη περί παραπομπής.

Στην υπόθεση GRECO τα πραγματικά περιστατικά έχουν ως εξής:

Ο GRECO γεννήθηκε στις 9 Αυγούστου 1932. Εργάστηκε στην Ιταλία στη βιομηχανία οικοδομικών κατασκευών από το 1941

έως το 1956 και στο Βέλγιο, ως εργάτης ορυχείου, από το 1956 έως το 1970, ημερομηνία κατά την οποία περιήλθε σε κατάσταση ανικανότητας προς εργασία. Το FNROM του χορήγησε από την 1η Απριλίου 1971 πλήρη σύνταξη λόγω αναπηρίας κατ' εφαρμογή του βασιλικού διατάγματος της 19ης Νοεμβρίου 1970. Στη συνέχεια, ο αρμόδιος ιταλικός φορέας του χορήγησε σύνταξη λόγω αναπηρίας βάσει της περιόδου του απασχολήσεως στην Ιταλία. Το δικαίωμα αυτό απέκτησε χάρη στο συνυπολογισμό και τον αναλογικό επιμερισμό. Ύστερα απ' αυτό, το FNROM αποφάσισε να μειώσει τη βελγική του σύνταξη, αλλά, στην περίπτωσή του, προέβη σ' αυτό στηριζόμενο απλώς στις διατάξεις του άρθρου 23, παράγραφος 1 του βασιλικού διατάγματος. Το FNROM παραδέχτηκε ότι δεν μπορούσε να στηριχθεί στο άρθρο 46, παράγραφος 3, λόγω της αποφάσεως που εξέδωσε το Δικαστήριο στην υπόθεση PETRONI. Η απόφαση του FNROM, που έχει ημερομηνία 9 Νοεμβρίου 1976, καθόριζε, κατά το πρότυπο των αποφάσεών του στις υποθέσεις MANZONI και MURA, τις αχρεωστήτως καταβληθείσες συντάξεις τις οποίες το FNROM ζητούσε να επιστραφούν από τον GRECO, υπολογίζοντάς τες όμως χωριστά, αναλόγως αν αφορούσαν την προηγούμενη περίοδο ή την επόμενη περίοδο από την 1η Οκτωβρίου 1972, ημερομηνία κατά την οποία ο κανονισμός 3 αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό 1408/71. Για την περίοδο πριν απ' αυτή την ημερομηνία υπολογίστηκαν σε 10 260 BFR, ενώ για την επόμενη περίοδο σε 41 433 BFR. Ο GRECO άσκησε προσφυγή κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του δικαστηρίου εργατικών διαφορών του CHARLEROI. Το δικαστήριο αυτό, στη Διάταξή του περί παραπομπής, έχει τη γνώμη ότι διαφορετικές εκτιμήσεις ισχύουν για τις δύο περιόδους. Τονίζει κατά αινιγματικό τρόπο ότι κανένα πρόβλημα δεν τίθεται για την περίοδο πριν από την 1η Οκτωβρίου 1972, επειδή η μείωση που εφαρμόστηκε στη σύνταξη του GRECO για την περίοδο αυτή είναι σύμφωνη με τη νομολογία του Δικαστηρίου και με την απόφαση που εξέδωσε το Ακυρωτικό στην υπόθεση VITTORINO. Βεβαίως, δεν είναι έργο μου να επιχειρήσω να λύσω αυτό το αίνιγμα. Ως προς τη μεταγενέστερη περίοδο, το εν λόγω δικαστήριο υποβάλλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο ερώτημα:

«Το άρθρο 12, παράγραφος 2 του κανονισμού ΕΟΚ 1408/71 συμβιβάζεται με τη μείωση συντάξεως λόγω αναπηρίας που χορηγείται από κράτος μέλος στο πλαίσιο του άρθρου 46, παράγραφος 1 λόγω πλεονεκτημάτων της ίδιας φύσεως που παρέχονται από το φορέα ενός άλλου κράτους μέλους, αυτό δε κατ' εφαρμογή των διατάξεων του εθνικού δικαίου του πρώτου κράτους μέλους;»

Το ερώτημα που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο στην υπόθεση GRECO είναι, συνεπώς, κατ' ουσία το ίδιο με το ερώτημα που υποβλήθηκε στην υπόθεση MURA.

Κατά τη γνώμη μου, πρόκειται απλώς για ζήτημα ερμηνείας του άρθρου 12, παράγραφος 2 και θα το εξετάσω υπ' αυτή την έννοια.

Την προσοχή μου συγκεντρώνουν δύο προηγούμενα τα οποία, όπως ειπώθηκε, έχουν σχέση με το ζήτημα αυτό, δηλαδή η υπόθεση DUFFY (που ήδη αναφέρθηκε) και η υπόθεση 184/73, BESTUUR VAN DE N.A.B. κατά KAUFMANN (ECR 1974, σ. 517). Οι δύο αυτές υποθέσεις αφορούσαν την ερμηνεία της πρώτης φράσης του άρθρου 11, παράγραφος 2 του κανονισμού 3, που αντιστοιχεί στην πρώτη φράση του άρθρου 12, παράγραφος 2 του κανονισμού 1408/71. Θυμάστε, κύριοι δικαστές, ότι η πρώτη φράση ορίζει ότι: «Οι διατάξεις περί μειώσεως, αναστολής ή καταργήσεως, πρου προβλέπονται από τη νομοθεσία κράτους μέλους σε περίπτωση σωρεύσεως μίας παροχής με άλλες παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως ή με άλλα εισοδήματα, εφαρμόζονται εις βά-

ρος του δικαιούχου, ακόμη και αν πρόκειται περί παροχών που εκτήθησαν δυνάμει της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους ή περί εισοδημάτων που εκτήθησαν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους. Ο κανών αυτός δεν ισχύει, όταν ο δικαιούχος λαμβάνει παροχές της ίδιας φύσεως για αναπηρία, γήρας, θάνατο (συντάξεις) ή επαγγελματική ασθένεια που καταβάλλονται από τους φορείς δύο ή περισσοτέρων κρατών μελών σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 46, 50, 51 ή του άρθρου 60, παράγραφος 1, περίπτωση β).»

Το σημείο που αποτέλεσε αντικείμενο συζητήσεως στην υπόθεση DUFFY ήταν τα αποτελέσματα μιας γαλλικής νομοθετικής διατάξεως η οποία, όπως έγινε δεκτό, εμπόδιζε μόνο, κατά το γαλλικό δίκαιο, τη σώρευση των παροχών που χορηγήθηκαν βάσει της γαλλικής νομοθεσίας.

Το ζήτημα ήταν αν βάσει του άρθρου 11, παράγραφος 2 τα αποτελέσματα αυτής της διατάξεως επεκτείνονταν κατά τρόπο ώστε να εμποδιστεί η επικάλυψη παροχής που χορηγείται βάσει της γαλλικής νομοθεσίας από παροχή που χορηγείται βάσει της βελγικής νομοθεσίας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 11, παράγραφος 2 δεν μπορεί να αποτελέσει έρεισμα προς το σκοπό αυτό, όταν ο ενδιαφερόμενος έχει δικαίωμα για κάθε παροχή βάσει αποκλειστικά της συγκεκριμένης νομοθεσίας και δεν χρειάζεται επομένως να προστρέξει στο κοινοτικό δίκαιο για να διεκδικήσει μία απ' αυτές. Η νομολογία αυτή δεν μπορεί να εφαρμοστεί ευθέως στην προκειμένη περίπτωση, στην οποία το FNROM επικαλείται το άρθρο 23, παράγραφος 1 του βασιλικού διατάγματος, στηριζόμενο στο ότι, κατά το βελγικό δίκαιο, και χωρίς να χρειαστεί να γίνει αναφορά στο άρθρο 12, παράγραφος 2, η διάταξη αυτή αφορά τόσο τις παροχές που χορηγούνται από αλλοδαπή νομοθεσία όσο και τις παροχές που χορηγούνται από τη βελγική νομοθεσία. Όμως, η υπόθεση DUFFY μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να έχει έμμεση σχέση με την παρούσα υπόθεση για το λόγο που θα εκθέσω αμέσως.

Η υπόθεση KAUFMANN είχε ως αντικείμενο μια ολλανδική νομοθετική διάταξη, η οποία, αφεαυτής, απέβλεπε μόνο στο να εμποδίσει τη σώρευση των ολλανδικών παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως. Ο KAUFMANN όμως δεν μπορούσε να ζητήσει τις ολλανδικές παροχές παρά επικαλούμενος το κοινοτικό δίκαιο. Κατά συνέπεια, η υπόθεση συζητήθηκε και κρίθηκε ενόψει του γεγονότος ότι το άρθρο 11, παράγραφος 2 εκτείνει τα αποτελέσματα αυτής της ολλανδικής διατάξεως κατά τρόπο ώστε να εμποδιστεί, στην περίπτωσή του, μια ολλανδική παροχή να επικαλύψει μια γερμανική παροχή. Η νομολογία αυτή δεν έχει επίσης άμεση σχέση με την παρούσα περίπτωση, επειδή εν προκειμένω κάθε ένας από τους προσφεύγοντες δικαιούται βελγική σύνταξη, χωρίς να χρειάζεται να αναφερθεί στο κοινοτικό δίκαιο. Το μόνο ενδιαφέρον που παρουσιάζει η υπόθεση KAUFMANN είναι, κατά τη γνώμη μου, ότι αντιδιαστέλλεται με την υπόθεση DUFFY.

Οι παρούσες υποθέσεις αναφέρονται όχι στην ερμηνεία της πρώτης φράσεως του άρθρου 12, παράγραφος 2, αλλά στην ερμηνεία της δεύτερης φράσεως που αποκλείει την εφαρμογή της πρώτης, όταν, καθόσον ενδιαφέρει εν προκειμένω, «οι διατάξεις περί μειώσεως, αναστολής ή καταργήσεως, που προβλέπονται από τη νομοθεσία κράτους μέλους σε περίπτωση σωρεύσεως μίας παροχής με άλλες παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως ή με άλλα εισοδήματα, εφαρμόζονται εις βάρος του δικαιούχου, ακόμη και αν πρόκειται περί παροχών που εκτήθησαν δυνάμει της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους ή περί εισοδημάτων που εκτήθησαν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους. Ο κανών αυτός δεν ισχύει, όταν ο δικαιούχος λαμβάνει παροχές της ίδιας φύσεως για αναπηρία, γήρας, θάνατο (συντάξεις) ή

επαγγελματική ασθένεια που καταβάλλονται από τους φορείς δύο ή περισσοτέρων κρατών μελών σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 46, 50, 51 ή του άρθρου 60, παράγραφος 1, περίπτωση β)».

Κατά τη γνώμη μου η διάταξη αυτή δεν μπορεί να εφαρμοστεί στις παρούσες υποθέσεις, αυτό δε για δύο λόγους.

Πρώτον, συνιστά απόκλιση από τις διατάξεις της πρώτης φράσεως του άρθρου 12, παράγραφος 2 και δεν μπορεί επομένως να εφαρμοστεί παρά μόνο αν η πρώτη φράση είναι *εκ πρώτης όψεως* εφαρμοστέα. Κατά τη γνώμη μου, η πρώτη φράση δεν είναι εφαρμοστέα εν προκειμένω, επειδή οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης δικαιούνται τη βελγική τους σύνταξη ανεξάρτητα από το κοινοτικό δίκαιο. Οι παρούσες υποθέσεις είναι απ' αυτή την άποψη ανάλογες προς την υπόθεση DUFFY. Δεν παραβλέπω το γεγονός ότι στην υπόθεση DUFFY ο ενδιαφερόμενος είχε δικαίωμα παροχών τόσο στη Γαλλία όσο και στο Βέλγιο, ανεξάρτητα από το κοινοτικό δίκαιο, ενώ εν προκειμένω οι προσφεύγοντες δικαιούνται ιταλικές ή γαλλικές συντάξεις βάσει μόνο του κοινοτικού δικαίου, δεν νομίζω όμως, λαμβανομένων υπόψη άλλων αποφάσεων που εξέδωσε το Δικαστήριο, ότι αυτό μπορεί να επηρεάσει την κατάστασή τους στο Βέλγιο.

Δεύτερον, όπως και αν έχει το πράγμα, οι βελγικές συντάξεις των προσφευγόντων δεν τους χορηγήθηκαν «σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 46». Απέκτησαν συνταξιοδοτικό δικαίωμα βάσει αποκλειστικά της βελγικής νομοθεσίας. Το να υποστηριχθεί διαφορετική άποψη, όπως έκαναν οι εκπρόσωποι των προσφευγόντων, της Επιτροπής και της Ιταλικής Κυβερνήσεως, θα ισοδυναμούσε με προσπάθεια αναβιώσεως του εσφαλμένου συλλογισμού, στον οποίο στηρίχτηκε η ουσιώδης γνώμη που υποστηρίχτηκε από το ONPTS και το Συμβούλιο στην υπόθεση PETRONI (πρβλ. σχετικώς 1975 ECR, σ. 1167). Είναι αλήθεια ότι η πρώτη παράγραφος του άρθρου 46, παράγραφος 1 επιβάλλει στον αρμόδιο φορέα κράτους μέλους να καθορίσει, πράγματι, ως πρώτη φάση στον υπολογισμό που προβλέπεται απ' αυτό το άρθρο, το ύψος της παροχής, εάν χρειάζεται, το οποίο δικαιούται ο ενδιαφερόμενος βάσει αποκλειστικά της νομοθεσίας αυτού του κράτους μέλους. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το πρόσωπο αυτό αποκτά το δικαίωμα της παροχής δυνάμει του άρθρου 46. Πράγματι, αν ήταν έτσι, δεν θα υπήρχε κανένας λόγος ώστε η παροχή να μην υπόκειται στη μείωση κατ' εφαρμογή του άρθρου 46, παράγραφος 3. Δεν μπορεί να υποστηριχθεί συγχρόνως ότι η παροχή αποκτάται ανεξάρτητα από το άρθρο 46, έτσι ώστε το άρθρο 46, παράγραφος 3 να μη μπορεί να εφαρμοσθεί και ότι αποκτάται «σύμφωνα με τις διατάξεις» του άρθρου 46, κατ' εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 12, παράγραφος 2. Αισθάνομαι ορισμένη ικανοποίηση από το γεγονός ότι οι προτάσεις μου συμφωνούν με τις παρατηρήσεις της Ολλανδικής Κυβέρνησης και βεβαίως επίσης με τις αποφάσεις που εξέδωσε το Δικαστήριο στις υποθέσεις GUISSART, MANCUSO και MASSONET, ιδίως δε όσον αφορά τις δύο τελευταίες.

Οι Κυβερνήσεις του Βελγίου και του Ηνωμένου Βασιλείου εξέτασαν και οι δύο το πρόβλημα, θεωρώντας ότι οι διατάξεις του άρθρου 12, παράγραφος 2 έχουν εφαρμογή εν προκειμένω. Τα συμπεράσματα όμως που συνήγαγαν είναι διαφορετικά.

Η Βελγική Κυβέρνηση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αν το άρθρο 46, παράγραφος 3 είναι ασυμβίβαστο με τη Συνθήκη, το άρθρο 12, παράγραφος 2 πρέπει επίσης να είναι ασυμβίβαστο με τη Συνθήκη, διότι διαφορετικά τίποτε δεν θα εμπόδιζε αυτό που η Γαλλική Κυβέρνηση θεωρεί ως «αδικαιολόγητη» σώρευση παροχών υπέρ των

διακινουμένων εργαζομένων. Δεδομένου ότι, κατά τη γνώμη μου, το άρθρο 12, παράγραφος 2 δεν παράγει τα αποτελέσματα που θεωρεί η Βελγική Κυβέρνηση, δεν νομίζω ότι είναι αναγκαίο να εμβαθύνω εν προκειμένω.

Όπως φαίνεται, το κεντρικό σημείο των παρατηρήσεων της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου είναι ότι η απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στην υπόθεση PETRONI είναι προφανώς εσφαλμένη ή, εν πάση περιπτώσει, πεπλανημένη, καθόσον εφαρμόζεται σε μια περίπτωση, κατά την οποία ο ενδιαφερόμενος εργαζόμενος έχει δικαίωμα παροχής σε κράτος μέλος βάσει αποκλειστικά της νομοθεσίας αυτού του κράτους, ενώ έχει δικαίωμα παροχής σε άλλο κράτος μέλος αποκλειστικώς λόγω του συνυπολογισμού και του αναλογικού επιμερισμού κατ' εφαρμογή των άρθρων 45 και 46, παράγραφος 2 του κανονισμού 1408/71. Η βασική σκέψη, στην οποία στηρίζεται αυτή η άποψη είναι επαρκώς σαφής, αλλά είναι πάρα πολύ αργά για να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το Συμβούλιο μπορεί να προβλέψει, στην περίπτωση αυτή, μείωση της απαιτητέας παροχής βάσει αποκλειστικά της εθνικής νομοθεσίας. Όπως υπογράμμισα στην υπόθεση PETRONI (πρβλ. 1975 ECR, σ. 1166-1167) και στην υπόθεση STREHL (πρβλ. 1977 ECR, σ. 221-222), το συμπέρασμα είναι ότι το Συμβούλιο έχει τη δυνατότητα, αν το θεωρεί χρήσιμο, να επιβάλει μείωση της απαιτητέας παροχής βάσει αποκλειστικά της κοινοτικής νομοθεσίας. Το Συμβούλιο δεν έκανε εντούτοις χρήση αυτής της εξουσίας. Αυτό οφείλεται ίσως στο γεγονός ότι, όπως συνάγεται από τα παραδείγματα που περιέχονται στο παράρτημα των παρατηρήσεων της Επιτροπής στην υπόθεση MURA, οι πιο ακραίες περιπτώσεις σωρεύσεως παροχών υπέρ των διακινούμενων εργαζομένων παρουσιάζονται, όταν ένας τέτοιος εργαζόμενος έχει δικαίωμα παροχών σε κάθε συγκεκριμένο κράτος μέλος δυνάμει αποκλειστικά της νομοθεσίας αυτού του κράτους. Η θέση της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου δεν είναι προφανώς ορθή αναφορικά με αυτή την κατάσταση.

Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου θίγει εντούτοις ένα σημαντικό θέμα που πλησιάζει πολύ με μια παρατήρηση που έκανε η Επιτροπή, δηλαδή όταν σε μια περίπτωση, όπως αυτή που υφίσταται στις παρούσες υποθέσεις, οι μόνες διατάξεις που εφαρμόζονται, όσον αφορά τη σώρευση των παροχών, είναι αυτές που προβλέπουν οι εθνικές νομοθεσίες, είναι αναπόφευκτο να υπάρχει έλλειψη ενιαίας μεταχειρίσεως των διακινουμένων εργαζομένων μεταξύ των κρατών μελών, καθόσον η νομοθεσία ενός κράτους μέλους μπορεί να μην περιέχει τέτοιες διατάξεις, ενώ σ' αυτά τα κράτη όπου υπάρχουν τέτοιες διατάξεις το αποτέλεσμά τους μπορεί να ποικίλει. Το συναφές θέμα που αναφέρει η Επιτροπή είναι ότι μπορεί να ανακύψει πρόβλημα, όταν, σε ορισμένη περίπτωση, οι αντισωρευτικές διατάξεις που προβλέπονται στις νομοθεσίες ορισμένων κρατών μελών εφαρμόζονται εκ πρώτη όψεως. Ποια επομένως, ερωτά η Επιτροπή, πρέπει να υπερισχύσει;

Τα θέματα αυτά επιβάλλουν εκ μέρους μου τις ακόλουθες παρατηρήσεις, εκ των προτέρων δε σημειώνω ότι έργο του Δικαστηρίου είναι να ερμηνεύει τις κοινοτικές πράξεις, εν προκειμένω το άρθρο 12, παράγραφος 2 του κανονισμού 1408/71 και όχι να τις τροποποιεί. Αν οι πράξεις αυτές, κατά ορθή ερμηνεία, καταλήγουν σε δυσάρεστα αποτελέσματα, η θεραπεία βρίσκεται στα χέρια του Συμβουλίου και όχι του Δικαστηρίου. Πάντως:

1) Δεν υπάρχει τίποτε το ιδιαίτερο ή το ασυνήθιστο στο γεγονός ότι οι διακινούμενοι εργαζόμενοι αντιμετωπίζονται κατά διαφορετικό τρόπο στα διάφορα κράτη μέλη. Όπως έχει συχνά υπογραμ-

μίσει το Δικαστήριο, αυτό είναι το αναπόφευκτο αποτέλεσμα, όσο και αν δεν αρέσει αυτό στο SOZIALGERICHT AUGSBURG, του ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν επιδιώκει τίποτε περισσότερο (τουλάχιστο μέχρι σήμερα) από το να συντονίσει χωρίς να εναρμονίσει τα διάφορα συστήματα κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών. Οι σε βάθος και πολύ εύστοχες παρατηρήσεις της Επιτροπής στην υπόθεση MURA δείχνουν ότι ελλείψει τέτοιας εναρμονίσεως δεν υπάρχει δυνατή λύση που να μπορεί να εξαλείψει όλες τις ανωμαλίες.

2) Το γεγονός ότι σε περιστάσεις, όπως η εν προκειμένω, το άρθρο 12, παράγραφος 2 δεν αποκλείει, αν έχω δίκαιο, την εφαρμογή αντισωρευτικών εθνικών διατάξεων έχει ως απτό αποτέλεσμα ότι, όπως υπογράμμισε η Ολλανδική Κυβέρνηση σε παρόμοιες περιπτώσεις, ο διακινούμενος εργαζόμενος έχει δικαίωμα σε κάθε κράτος μέλος για την ευνοϊκότερη παροχή, η οποία του ανήκει είτε κατ' εφαρμογή του κανονισμού 1408/71, λαμβάνοντας προσηκόντως υπόψη το άρθρο 46, παράγραφος 3, είτε κατ' εφαρμογή της εθνικής μόνο νομοθεσίας αυτού του κράτους μέλους, λαμβάνοντας υπόψη κάθε αντισωρευτική διάταξη που είναι δυνατόν να περιέχει.

3) Όπως τονίζει το σημείωμα που ετοίμασε η γραμματεία της συμβουλευτικής επιτροπής για την κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων, και το οποίο ανέφερα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι υπάρχει ήδη κενό στο άρθρο 7 του κανονισμού 574/72, καθόσον το άρθρο αυτό δεν λύνει ορισμένα προβλήματα που απορρέουν από την ταυτόχρονη επίπτωση διαφόρων εθνικών αντισωρευτικών διατάξεων, εκτός από την περίπτωση που εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 12 του κανονισμού 1408/71.

Πρέπει, τέλος, να αναφερθώ σε ένα θεμελιώδες πρόβλημα που η Επιτροπή έθιξε, δηλαδή αν είναι ακριβές ότι, όπως υποστηρίζει η Ολλανδική Κυβέρνηση και όπως θεωρώ και εγώ ο ίδιος, το άρθρο 12, παράγραφος 2 δεν απαγορεύει την εφαρμογή, σε περιπτώσεις, όπως η προκειμένη, εθνικών αντισωρευτικών διατάξεων, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να καταλήγουν βάσει των δικών τους ακριβώς νομοθεσιών στο συμπέρασμα, στο οποίο κατά το Δικαστήριο, το Συμβούλιο δεν είχε τη δυνατότητα να καταλήξει βάσει των διατάξεων του άρθρου 46, παράγραφος 3. Το ζήτημα είναι αν το συμπέρασμα αυτό συμβιβάζεται με τη Συνθήκη.

Κατά τη γνώμη μου συμβιβάζεται. Η Συνθήκη δεν επιδιώκει να καθορίσει ποιες παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως μπορούν να χορηγηθούν στους εργαζομένους από τις νομοθεσίες των κρατών μελών. Το Δικαστήριο περιορίστηκε απλώς να δεχτεί ότι η Συνθήκη δεν παρέχει στο Συμβούλιο την εξουσία να στερεί τους εργαζομένους από δικαιώματα που τους χορηγήθηκαν από τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους. Όπως τόνισα στην υπόθεση STREHL (1977 ECR, στις σελίδες 223 έως 224) το ζήτημα που συνιστά σώρευση «αδικαιολόγητων» παροχών είναι ζήτημα ηθικής ή πολιτικής φύσεως που δεν μπορεί να κριθεί βάσει αντικειμενικών νομικών κριτηρίων. Δεν αποτελεί ζήτημα στο οποίο οι συντάκτες της Συνθήκης επιχείρησαν να δώσουν λύση και νομίζω ότι δεν θα προκαλέσει καμία έκπληξη το συμπέρασμα ότι πρόκειται για ζήτημα, ως προς το οποίο τα νομοθετικά όργανα των κρατών μελών διατηρούν ορισμένη ελευθερία εκτιμήσεως.

Εν τούτοις, αυτό που αναφέρθηκε ως προς τα πρακτικά αποτελέσματα της εφαρμογής του άρθρου 23, παράγραφος 1 του βασιλικού διατάγματος στην υπόθεση GRECO, με ωθεί να διατυπώσω μια επιφύλαξη. Είναι σαφώς ασυμβίβαστο με τη Συνθήκη να

εφαρμόζει ένα κράτος μέλος μια διάταξη της εθνικής του νομοθεσίας κατά τρόπο που να δημιουργείται μια κατάσταση, στην οποία ένα πρόσωπο που έχει εργασθεί σ' αυτό το κράτος μέλος και σε ένα άλλο κράτος μέλος να λαμβάνει συνολικά λιγότερα απ' ό,τι θα ελάμβανε πράγματι αν δεν είχε ποτέ εργασθεί σε άλλο μέρος εκτός από αυτό το κράτος μέλος. Αυτό συνιστά πράγματι διάκριση σε βάρος του διακινούμενου εργαζομένου. Καθώς το σημείο αυτό συζητήθηκε ελάχιστα, δεν επιθυμώ να το εξετάσω περισσότερο, αλλά νομίζω ότι στην απόφαση που θα εκδώσετε, κύριοι δικαστές, στις υποθέσεις MURA και GRECO θα πρέπει να γίνει σχετικός υπαινιγμός.

Κατά συνέπεια, θεωρώ ότι πρέπει να αποφανθείτε υπό την έννοια ότι όταν μια παροχή αποκτάται βάσει αποκλειστικά της εθνικής νομοθεσίας ενός κράτους μέλους, το άρθρο 12 του κανονισμού 1408/71 δεν απαγορεύει την εφαρμογή διατάξεων αυτής της νομοθεσίας προκειμένου να μειωθεί αυτή η παροχή, καθόσον επικαλύπτει παροχή που έχει αποκτηθεί βάσει της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους, εφόσον η εφαρμογή αυτής της διατάξεως δεν συνεπάγεται διάκριση σε βάρος των διακινουμένων εργαζομένων.